
דוחות כספיים

וסקירה על מערכות התשלומים
והסליקה

לשנת 2010

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצה לצטט רשאי לעשות כן, בתנאי שיציין את המקור.

סדר: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
עיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל

בדפוס מאור וולך, ירושלים

ISSN 1565-3250

מס' קטלוגי 3144108006/1

www.bankisrael.gov.il

התוכן

פרק א'	הדוחות הכספיים לשנת 2010
5	דוח רואי החשבון המבקרים
6	מאזן ליום 31 בדצמבר 2010 (כ"ד בטבת התשע"א)
8	דוח רווח והפסד לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 2010
9	דוח על השינויים בהון העצמי לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 2010
11	ביאורים לדוחות הכספיים לשנת 2010
פרק ב'	דברי הסבר לדוחות הכספיים לשנת 2010
37	השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים
40	ניתוח השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים והגורמים להם
פרק ג'	סקירה על מערכות התשלומים והסליקה בישראל לשנת 2010
55	ההתפתחויות העיקריות בשנת 2010
58	סקירה על מערך התשלומים בישראל
63	מערך התשלומים בישראל – נתונים לשנת 2010

טלפון 02 531 2000
פקסימיליה 02 531 2044
אינטרנט www.kpmg.co.il

סומך חייקין
רחוב הרטום 8, הר-החוצבים
תא דואר 212
ירושלים 91001

הנדון: דוח רואי החשבון המבקרים לנגיד ולהנהלת בנק ישראל

ביקרנו את המאזנים המצורפים של בנק ישראל (להלן - הבנק) לימים 31 בדצמבר 2010 ו-2009 ואת דוחות רווח והפסד והדוחות על השינויים בהון העצמי לכל אחת מהשנים שהסתיימו באותם תאריכים (להלן - הדוחות הכספיים) המופיעים בעמודים 6 עד 35. דוחות כספיים אלה הינם באחריות הנגיד והנהלה של הבנק. אחריותנו היא לחוות דיעה על דוחות כספיים אלה בהתבסס על ביקורתנו.

ערכנו את ביקורתנו בהתאם לתקני ביקורת מקובלים בישראל, לרבות תקנים שנקבעו בתקנות רואי חשבון (דרך פעולתו של רואה חשבון), התשל"ג - 1973. על פי תקנים אלה, נדרש מאיתנו לתכנן את הביקורת ולבצעה במטרה להשיג מידה סבירה של ביטחון שאין בדוחות הכספיים הצגה מוטעית מהותית. ביקורת כוללת בדיקה מידגמית של ראיות התומכות בסכומים ובמידע שבדוחות הכספיים. ביקורת כוללת גם בחינה של כללי החשבונאות שישמשו ושל האומדנים המשמעותיים שנעשו על ידי הנהלת הבנק וכן הערכת נאותות ההצגה בדוחות הכספיים בכללותה. אנו סבורים שביקורתנו מספקת בסיס נאות לחוות דעתנו.

לדעתנו, הדוחות הכספיים הנ"ל משקפים באופן נאות, מכל הבחינות המהותיות, את מצבו הכספי של הבנק לימים 31 בדצמבר 2010 ו-2009 ואת תוצאות פעולותיו והשינויים בהון העצמי של הבנק לכל אחת מהשנים שהסתיימו באותם תאריכים, וזאת בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP) שהותאמו לכללי חשבונאות מקובלים בבנקים מרכזיים, כמפורט בבאור 1א'.

סומך חייקין
רואי חשבון

17 בפברואר 2011

ליום 31 בדצמבר

2009	2010	ביאור
		נכסים
		נכסים במטבע חוץ
		נכסים במטבע חוץ בחו"ל
		2
114*	229	חשבונות עובר ושב
12,836	20,399	פיקדונות לזמן קצר
204,007	224,308	ניירות ערך סחירים
6,524*	1,767	ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר
23	-	מכשירים פיננסיים נגזרים
5,742	5,850	3 קרן המטבע הבין-לאומית
229,246	252,553	סך כל הנכסים במטבע חוץ בחו"ל
		נכסים אחרים במטבע חוץ
502	117	4 אשראי לממשלה
229,748	252,670	סך כל הנכסים במטבע חוץ
		נכסים במטבע מקומי
249	-	4 אשראי לממשלה
420	-	5 הלוואות
20,221	19,672	6 ניירות ערך סחירים
199	168	7 אחרים
21,089	19,840	סך כל הנכסים במטבע מקומי
		נכסים אחרים
836	926	8 מוסדות כספיים בין-לאומיים
256	278	9 רכוש קבוע
1,092	1,204	סך כל הנכסים האחרים
251,929	273,714	סך הכול

* סווג מחדש.

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

(מיליוני שקלים חדשים, סכומים מדווחים)

ליום 31 בדצמבר

2009	2010	ביאור
התחייבויות והון		
41,490	44,828	10 שטרי כסף ומעות במחזור
התחייבויות במטבע חוץ		
		2 התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל
435	-	ניירות ערך שנמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר
-	882	מכשירים פיננסיים נגזרים
435	882	סך כל ההתחייבויות במטבע חוץ לחו"ל
התחייבויות אחרות במטבע חוץ		
8,480	1,228	פיקדונות הממשלה
1,700	1,541	פיקדונות התאגידים הבנקאיים
5,276	4,890	מוסדות כספיים בין-לאומיים
15,456	7,659	סך כל ההתחייבויות האחרות במטבע חוץ
15,891	8,541	סך כל ההתחייבויות במטבע חוץ
התחייבויות במטבע מקומי		
11,852	12,979	פיקדונות הממשלה
104,815	99,857	פיקדונות התאגידים הבנקאיים
85,406	134,909	מק"ם
4,411	4,356	התחייבויות אחרות
206,484	252,101	סך כל ההתחייבויות במטבע מקומי
263,865	305,470	סך כל ההתחייבויות
4,153	2,204	16 חשבונות שיערוך
הון הבנק		
3,985	3,985	הון מניות וקרן שמורה
(20,074)	(37,945)	יתרת הפסד
(16,089)	(33,960)	סך כל הון הבנק (גירעון)
251,929	273,714	סך הכול

רפאל לנקרי

הממונה על החשבות ומערכות התשלומים

ס.ג.ש
סטנלי פישר
נגיד הבנק

17 בפברואר 2011

דוח רווח והפסד

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 2010 (מיליוני שקלים חדשים, סכומים מדווחים)

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר

2009	2010	ביאור
		הכנסות ריבית
2,567	2,959	20 מנכסים במטבע חוץ בחו"ל
905	1,022	21 מהמשלה
12	8	22 אחרות
3,484	3,989	סך כל הכנסות הריבית
		הוצאות ריבית
5	4	23 בגין התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל
2,394	3,500	24 לבנקים ולציבור
430	328	25 לממשלה
103	130	26 אחרות
2,932	3,962	סך כל הוצאות הריבית
552	27	הכנסות ריבית נטו
		הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות
2,644	(69)	27 מניירות ערך וממכשירים פיננסיים נגזרים
(923)	(17,562)	28 מהפרשי שערים
(26)	211	29 שונות
1,695	(17,420)	סך כל ההכנסות (ההוצאות) הפיננסיות האחרות
2,247	(17,393)	רווח (הפסד) מפעולות פיננסיות
(72)	(53)	הוצאות על הדפסת כסף וטביעת מעות
(879)	(528)	הוצאות הנהלה וכלליות
64	103	הכנסות אחרות
1,360	(17,871)	רווח (הפסד) לשנה

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

דוח על השינויים בהון העצמי

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 2010
(מיליוני שקלים חדשים, סכומים מדווחים)

סך כל ההון העצמי	יתרת הפסד	הון מניות וקרן שמורה	
(17,449)	(21,434)	3,985	יתרה ליום 1 בינואר 2009
1,360	1,360	-	רווח לשנה
(16,089)	(20,074)	3,985	יתרה ליום 31 בדצמבר 2009
(17,871)	(17,871)	-	הפסד לשנה
(33,960)	(37,945)	3,985	יתרה ליום 31 בדצמבר 2010
הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.			

ביאורים לדוחות הכספיים לשנת 2010

1. עיקרי המדיניות החשבונאית

א. דברים כלליים

הדוחות הכספיים ערוכים בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP), תוך התאמתם לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי, כפי שמקובל גם בבנקים מרכזיים אחרים. הנושאים העיקריים, שהוצגו בהתאם לכללי החשבונאות המקובלים בבנקים מרכזיים, הם:

- (1) חשבונות שיערוך – כמפורט להלן בסעיף יג.
- (2) דוחות על תזרימי המזומנים – כמפורט להלן בסעיף כ.

ב. הגדרות

בדוחות כספיים אלה:

- (1) **הבנק** – בנק ישראל.
- (2) **מדד** – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- (3) **סכום מותאם** – סכום נומינלי היסטורי, שהותאם למדד בגין חודש דצמבר 2003, על פי הוראות גילויי דעת 23 ו-36 של לשכת רואי החשבון בישראל.
- (4) **סכום מדווח** – סכום המותאם למועד המעבר (31 בדצמבר 2003), בתוספת סכומים בערכים נומינליים שנוספו לאחר מועד המעבר ובניכוי סכומים שנגרעו לאחר מועד המעבר.
- (5) **דיווח כספי נומינלי** – דיווח כספי המבוסס על סכומים מדווחים.
- (6) **שווי הוגן** – הסכום שבו היה אפשר לרכוש או למכור נכס (ליטול או לפרוע התחייבות) בעסקה שוטפת בין צדדים הפועלים בהתאם לרצונם.

ג. דוחות כספיים בסכומים מדווחים

- (1) בחודש אוקטובר 2001 פרסם המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות את תקן חשבונאות מס' 12 בדבר "הפסקת ההתאמה של דוחות כספיים". בהתאם לתקן זה, ובהתאם לתקן חשבונאות מס' 17, שפורסם בחודש דצמבר 2002, הופסקה ההתאמה של הדוחות הכספיים לאינפלציה ביום 1 בינואר 2004.
 - (2) הבנק ערך את דוחותיו הכספיים בעבר על בסיס המוסכמה של העלות ההיסטורית, ללא התחשבות בשינויים בכוח הקנייה של המטבע הישראלי. בדוחות הכספיים לשנת 2005 מספרי ההשוואה לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 2003 חושבו מחדש על בסיס העלות ההיסטורית המותאמת למדד המחירים לצרכן, כנדרש על פי תקן חשבונאות מס' 12 לצורך המעבר לדיווח לפי סכומים מדווחים.
- הסכומים המותאמים ליום 31 בדצמבר 2003 שימשו נקודת מוצא לדיווח הכספי הנומינלי החל מיום 1 בינואר 2004. תוספות וגריעות במהלך התקופה נכללו בערכים נומינליים.

- (3) סכומי הנכסים הלא-כספיים אינם מייצגים בהכרח את שווי המימוש או את השווי הכלכלי העדכני, אלא רק את הסכומים המדווחים של אותם נכסים.
- (4) בדוחות הכספיים "עלות" משמעותה עלות בסכום מדווח.

ד. עקרונות הדיווח

- (1) מאזנים:
- פריטים לא כספיים (בעיקר רכוש קבוע והשקעות המוצגות על פי העלות) מוצגים בסכומים מדווחים.
 - פריטים כספיים מוצגים במאזן בערכים נומינליים לתאריך המאזן.
 - המאזן מוצג על פי המבנה המקובל בבנקים מרכזיים בעולם.
- (2) דוחות רווח והפסד:
- הכנסות והוצאות הנובעות מפריטים לא-כספיים (כגון פחת, הוצאות והכנסות מראש), או מהפרשות הכלולות במאזן, נגזרות מהתנועה בין הסכום המדווח ביתרת הפתיחה לבין הסכום המדווח ביתרת הסגירה.
 - יתר רכיבי דוח הרווח וההפסד (כגון הכנסות הריבית והוצאות הריבית) מוצגים בערכים נומינליים.
- (3) דוח על השינויים בהון העצמי:
- בחודש מארס 2010 התקבל בכנסת חוק חדש לבנק ישראל – חוק בנק ישראל, התש"ע-2010. החוק החדש נכנס לתוקפו ביום 1 ביוני 2010, ובמועד זה בוטל חוק בנק ישראל, התשי"ד-1954. על פי סעיף 76 לחוק בנק ישראל התש"ע-2010, בתום שלושה חודשים מתום כל שנה יעביר הבנק בפועל לממשלה רווחים בהתאם להוראות אלה:
- אם ההון יעמוד על שיעור של 2.5 אחוזים או יותר מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה לרווח הנקי, בניכוי יתרת העודפים אם היא שלילית.
 - אם ההון יעמוד על שיעור העולה על אחוז אחד מסך הנכסים, אך פחות מ-2.5 אחוזים מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה ל-50 אחוזים מהרווח הנקי, בניכוי יתרת העודפים אם היא שלילית.
 - אם ההון יעמוד על שיעור של אחוז אחד או פחות מסך הנכסים, לא יועברו רווחים.
- הבנק רשאי לרשום קרנות הון הנובעות מכללים חשבונאיים, ובלבד שיתרת הרווח הנקי שלא הועברה לממשלה כאמור לעיל, תצטרף ליתרת עודפים ולא תוכר כפריט הוני אחר, אלא אם כן הוסכם אחרת בין הנגיד לבין שר האוצר.
- בהתאם להוראות אלה, נכון ליום 31 בדצמבר 2010, לא נוצרה חבות להעברת כספים לממשלה.

ה. השימוש באומדנים

בעריכת הדוחות הכספיים בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים נדרשת הנהלת הבנק להשתמש באומדנים והערכות לגבי עסקות או עניינים אשר השפעתם הסופית על הדוחות הכספיים איננה ניתנת לקביעה מדויקת בעת עריכת הדוחות. אף שהאומדנים או ההערכות נעשים לפי מיטב שיקול הדעת

של ההנהלה, ההשפעה הסופית של עסקות או עניינים כאמור עשויה להיות שונה מזו של האומדנים או ההערכות לגביהם.

ו. הכרה בהכנסה

הכנסות והוצאות נזקפות לדוח הרווח וההפסד על בסיס צבירה. רווחים או הפסדים ממומשים הנובעים ממטבע חוץ ומניירות ערך במטבע מקומי ובמטבע חוץ מועברים לדוח הרווח וההפסד. רווחים או הפסדים אלו מחושבים על בסיס העלות הממוצעת של היתרות באותו הנכס.

רווחים לא-ממומשים אינם מועברים לדוח הרווח וההפסד אלא נזקפים במאזן לחשבון שיערוך. הפסדים לא-ממומשים מועברים לדוח הרווח וההפסד, לאחר קיזוז רווחים שלא מומשו באותו הנכס. הפסדים אלו נובעים מהפער בין העלות הממוצעת של נכס לבין השווי ההוגן שלו. הפסדים לא-ממומשים מניירות ערך במטבע חוץ, מניירות ערך במטבע מקומי או ממטבע חוץ מסוים לא מקוזזים כנגד רווח לא-ממומש מניירות ערך או ממטבעות חוץ אחרים. הפסדים שהוכרו בדוח הרווח וההפסד לא יקוזזו כנגד רווחים לא-ממומשים שייצברו בעתיד.

ז. ניירות ערך

ניירות ערך במטבע חוץ

ניירות ערך סחירים במטבע חוץ מוצגים במאזן לפי שוויים ההוגן לתאריך המאזן. השווי ההוגן של ניירות ערך שיש להם מחיר מצוטט מתבסס על מחירי השוק. ניירות ערך שאין להם ציטוט משוערכים על פי נתונים המתקבלים ממקורות חיצוניים. ניירות ערך לתקופה של עד שלושה חודשים מוצגים לפי העלות המותאמת, שהיא קירוב סביר לשוויים ההוגן.

העלות המותאמת של ניירות הערך היא ערכם הנקוב בתוספת הריבית, הפרשי ההצמדה ויתרת הפרמיה או הניכיון שטרם הופחתה. הפרמיה או הניכיון מופחתים על פני התקופה שממועד רכישת נייר הערך ועד למועד פדיונו.

ההפרש שבין העלות המקורית של ניירות הערך לבין ערכם הנקוב בתוספת הריבית ויתרת הפרמיה או הניכיון שטרם הופחתה, נזקף לדוח הרווח וההפסד.

הפרשי הצמדה למדד המתפרסם בחו"ל שנצברו על הקרן וטרם מומשו, וכן ההפרש שבין השווי ההוגן של ניירות הערך לבין עלותם המותאמת נזקפים לחשבון שיערוך במאזן.

הכנסות הריבית והפחתות הפרמיה או הניכיון נזקפות לדוח הרווח וההפסד על בסיס צבירה, ומוצגות בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל".

הכנסות ממיוש ניירות ערך מוצגות בסעיף "הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – מניירות ערך וממכשירים פיננסיים נגזרים".

יתרת ההפסדים הלא-ממומשים נזקפת לדוח הרווח וההפסד בסוף השנה ומוצגת בסעיף "הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – מניירות ערך וממכשירים פיננסיים נגזרים".

ניירות ערך במטבע מקומי

ניירות ערך ממשלתיים סחירים במטבע מקומי מוצגים במאזן לפי שוויים ההוגן לתאריך המאזן. ההפרש שבין העלות המקורית של ניירות הערך לבין ערכם הנקוב, בתוספת הריבית ויתרת הפרמיה או הניכיון שטרם הופחתה, נזקף לדוח הרווח וההפסד.

הפרשי הצמדה למדד שנצברו על הקרן וטרם מומשו, וכן ההפרש שבין השווי ההוגן של ניירות הערך לבין עלותם המותאמת, נזקפים לחשבון השיערוך במאזן. הכנסות ריבית מניירות ערך במטבע מקומי והפחתות הפרמיה או הניכיון נזקפות לדוח הרווח וההפסד על בסיס צבירה, ומוצגות בסעיף "הכנסות ריבית מהממשלה". יתרת ההפסדים הלא-ממומשים נזקפת לדוח הרווח וההפסד בסוף השנה ומוצגת בסעיף "הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – מניירות ערך וממכשירים פיננסיים נגזרים".

ח. מוסדות כספיים בין-לאומיים

קרן המטבע הבין-לאומית

ההשתתפות של בנק ישראל בקרן המטבע הבין-לאומית, בניכוי ההתחייבויות בגין ההשתתפות, מוצגת במאזן בצד הנכסים בסעיף "קרן המטבע הבין-לאומית". החזקות הבנק בזכויות משיכה מיוחדות (SDR Holdings – Special Drawing Rights Holdings) מוצגות במאזן בצד הנכסים בסעיף "קרן המטבע הבין-לאומית". ההתחייבות בגין זכויות המשיכה שהוקצו על ידי קרן המטבע הבין-לאומית מוצגת בסעיף "מוסדות כספיים בין-לאומיים" בצד ההתחייבויות.

יתרות בגין מוסדות כספיים בין-לאומיים אחרים והשקעה במניות ה-BIS (Bank of International Settlements)

ההשתתפות של בנק ישראל במוסדות כספיים בין-לאומיים כוללת השתתפות ראשונית בהון המוסדות הבין-לאומיים ותשלומי השתתפות נוספים בגין הגדלות ההון של מוסדות אלו. ההשתתפות של בנק ישראל במוסדות הכספיים הבין-לאומיים האחרים מוצגת בסעיף "מוסדות כספיים בין-לאומיים" בצד הנכסים לפי העלות במטבע ההשתתפות, מתורגמת לשער החליפין במועד ביצוע העסקה. ההתחייבות למוסדות כספיים בין-לאומיים מוצגת בסעיף "מוסדות כספיים בין-לאומיים" בצד ההתחייבויות.

ט. רכוש קבוע

- (1) הנכסים הקבועים מוצגים על בסיס העלות בניכוי פחת שנצבר. העלות כוללת הוצאות הניתנות לייחוס ישיר לרכישת הנכס.
- (2) שיפורים ושכלולים נזקפים לעלות הנכסים, ואילו הוצאות החזקה ותיקונים נזקפות לדוח הרווח וההפסד עם התהוותן.
- (3) הפחת מחושב לפי שיטת הקו הישר, על בסיס משך השימוש המשוער של הנכסים: מבנים – 50 עד 67 שנים; כלי רכב – 6.5 שנים; מחשבים – 4 שנים; ציוד – 10 שנים.
- (4) רכישות של רכוש קבוע שסכומן אינו מהותי נזקפות לדוח הרווח וההפסד.
- (5) תוכנות שאינן חלק אינטגרלי מהחומרה המתייחסת אליהן מוצגות במסגרת הרכוש הקבוע על בסיס העלות ומופחתות בקו ישר על פני ארבע שנים.

י. שטרי כסף ומעות במחזור

שטרי כסף ומעות במחזור שהונפקו על ידי הבנק מבטאים את התחייבות הבנק כלפי המחזיקים בהם. ההתחייבות מוצגת במאזן הבנק לפי הערך הנקוב.

יא. מילווה קצר מועד

יתרת המילווה קצר המועד (להלן: מק"ם) המוצגת במאזן הבנק מבטאת את מחיר הפדיון של המילווה שבידי הציבור, בניכוי יתרת הניכיון שטרם הופחתה. מק"ם שנמכר מהממשלה לבנק ישראל אך טרם נמכר לציבור אינו כלול ביתרת המק"ם. המק"ם מונפק לתקופה של עד שנה. סכום הניכיון הוא ההפרש בין מחיר הפדיון של המילווה לבין התמורה ממכירתו לציבור. הניכיון מופחת בשיטת הקו הישר. הוצאות הפחתת הניכיון בגין יתרת המילווה שבידי הציבור מוצגות בדוח הרווח וההפסד בסעיף "הוצאות ריבית לבנקים ולציבור".

יב. התחייבויות בגין זכויות עובדים

בגין כל ההתחייבויות הקשורות ליחסי עובד מעביד ישנן עתודות מתאימות על פי דין, הסכם, נוהג וציפיות ההנהלה. ההתחייבות לפנסיה ולתשלומי פרישה מחושבות על ידי אקטואר מומחה בשיטת הערכה של ההטבות הנצברות ובהתחשב בהסתברויות על בסיס ניסיון העבר. שיעור ההיוון של העתודות הוא בהתאם לשיעור בהוראות המפקח על הבנקים, ושיעור עליית השכר בעתיד מוערך על ידי ההנהלה. ההפרשה לחופשה מחושבת על בסיס צבירת ימי חופשה ליום 31 באוקטובר 2010 והשכר הקובע לפדיון חופשה לתאריך המאזן. ההפרש בהתחייבות הנובע מההפרש בין צבירת ימי חופשה ליום 31 באוקטובר 2010 לבין צבירתם ליום 31 בדצמבר 2010 אינו מהותי. (ראו ביאור 15).

יג. חשבונות שיערוך

חשבונות השיערוך כוללים רווחים לא-ממומשים מהפרשי שער על היתרות הנקובות במטבע חוץ ורווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד ושיערוך של ניירות ערך סחירים במטבע מקומי ובמטבע חוץ לשוויים ההוגן. חשבונות השיערוך מנוהלים בנפרד לכל פריט (מטבע, נייר ערך) ומועברים לדוח הרווח וההפסד בעת מימוש אותו פריט או חלק ממנו. אין קיזוז בין סוגי פריטים שונים. יתרת ההפסד בחשבונות השיערוך, הנובעת מהפרשי הצמדה והפרשי מחירים בניירות ערך במטבע מקומי ובמטבע חוץ ומהפרשי שערים ביתרות הנקובות במטבע חוץ, מועברת בסוף השנה לדוח הרווח וההפסד. (ראו גם סעיף ו' לעיל).

יד. מטבע חוץ

הנכסים וההתחייבויות הנקובים במטבע חוץ, או צמודים למטבע חוץ, מוצגים בשקלים חדשים לפי השערים היציגים שפרסם בנק ישראל לתאריך המאזן. ההכנסות וההוצאות במטבע חוץ כלולות בדוח הרווח וההפסד לפי השערים היציגים ששררו ביום הערך של ביצוע כל פעולה.

הפרשי שער מהתאמת הנכסים וההתחייבויות עקב שינויים בשערי החליפין כוללים הפרשי שערים ממומשים ולא-ממומשים.

הפרשי שערים לא-ממומשים נזקקים לחשבונות השיעור במאזן לגבי כל מטבע חוץ בנפרד. הפרשי שערים ממומשים מועברים לדוח הרווח וההפסד כשהם מחושבים על בסיס העלות הממוצעת של היתרות באותו מטבע. המימוש נבחן בנפרד לגבי נכסים במטבע חוץ והתחייבויות במטבע חוץ לכל חודש קלנדרי, לגבי כל מטבע בנפרד. יתרת הפסד בחשבונות שיעור לסוף השנה מועברת לדוח הרווח וההפסד, ולא תקוזז בעתיד מהרווחים הלא-ממומשים. הפסדים לא-ממומשים במטבע אחד אינם מקוזזים כנגד רווחים לא-ממומשים במטבע אחר.

להלן פרטים על שערי החליפין של השקל מול מספר מטבעות עיקריים:

שיעור השינוי		ליום 31 בדצמבר			
2009	2010	2008	2009	2010	
(אחוזים)		(שקלים חדשים)			
(0.7)	(6.0)	3.8020	3.7750	3.5490	דולר ארה"ב
2.7	(12.9)	5.2973	5.4417	4.7379	אירו
10.1	(10.1)	5.5481	6.1112	5.4928	לירה שטרלינג
1.1	(7.4)	5.8561	5.9180	5.4825	זכויות משיכה מיוחדות (SDR) ¹
2.9	(10.5)	4.5214	4.6522	4.1646	סל המטבעות הראשון ²

(1) שער ה-SDR מפורסם על ידי קרן המטבע הבין לאומית ונקבע לפי סל משוקלל של ארבעה מטבעות - דולר של ארה"ב, אירו, יין יפני ולירה שטרלינג.

(2) סל המטבעות הראשון היה נהוג עד ליום 31 ביולי 1986. הרכב הסל ביחידות מטבע החוץ השונות היה כדלקמן: 0.3500 יחידות של דולר ארה"ב; 0.1295 של לירה שטרלינג; 0.4667 של אירו. השער המופיע בלוח זה מחושב על פי יחידות אלו.

טו. הצמדה

נכסים והתחייבויות הצמודים למדד המחירים לצרכן בישראל מוצגים לפי תנאי ההצמדה שנקבעו לגבי כל יתרה.

להלן פרטים על מדד המחירים לצרכן (על בסיס ממוצע 2002):

שיעור השינוי		ליום 31 בדצמבר			
2009	2010	2008	2009	2010	
(אחוזים)		(נקודות)			
3.8	2.3	110.6	114.8	117.4	לחודש נובמבר
3.9	2.6	110.4	114.8	117.8	לחודש דצמבר

טז. שיעורי ריבית

חלק מהריביות על יתרות הממשלה והבנקים במטבע מקומי, הנגבות או משולמות על ידי בנק ישראל, מבוססות על ריבית בנק ישראל או על ריבית הפריים.

להלן שיעורי הריביות ליום 31 בדצמבר:

ליום 31 בדצמבר					שיעור השינוי
2009	2010	2008	2009	2010	
(אחוזים)					
(50.0)	60.0	2.50	1.25	2.00	ריבית בנק ישראל
(37.5)	40.0	4.00	2.50	3.50	ריבית הפריים

יז. מכשירים פיננסיים

הבנק משתמש במכשירים פיננסיים בפעילותו בתחום המוניטרי ובתחום מטבע החוץ, בישראל ומחוץ לישראל.

מכשירים פיננסיים בפעילות בישראל

1) עסקות "מכר חוזר" של מק"ם ואיגרות חוב ממשלתיות

במהלך שנת 2007 החל בנק ישראל בעסקות מכר חוזר של מק"ם ואיגרות חוב ממשלתיות. עסקות אלו מטופלות כחוב מובטח, ולפיכך ניירות הערך שנרכשו במסגרתן אינם מוצגים במאזן. פעילות הבנק בעסקות "מכר חוזר" של מק"ם ואיגרות חוב ממשלתיות הופסקה ביום 21 בספטמבר 2009.

ההכנסות מריבית בגין עסקות אלו מוצגות בסעיף "הכנסות ריבית אחרות".

2) עסקות עתידיות המרות שקל/דולר (Forwards)

העסקות מוצגות במאזן נטו בסעיף "נכסים אחרים" או "התחייבויות אחרות": קבלת דולרים בעתיד בניכוי מסירת שקלים בעתיד.

בדוח הרווח וההפסד מוצגות תוצאות העסקות בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל".

מכשירים פיננסיים בפעילות מחוץ לישראל

1) עסקות רכש חוזר ומכר חוזר

Repurchase Agreements (Repo), Reverse Repurchase Agreements (R. Repo)

הבנק מבצע עסקות רכש חוזר (Repo). עסקה כזאת מורכבת ממכירת ניירות ערך בכפיפות להסכם בדבר רכישתם בעתיד. העסקה מטופלת כחוב מובטח, ולפיכך ניירות הערך שנמכרו במסגרתה לא נגרעים מנכסי הבנק. ההתחייבות לרכישת ניירות הערך כלולה בסעיף "ניירות ערך שנמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר". בדוח הרווח וההפסד מוצגות תוצאות העסקות בסעיף "הוצאות ריבית בגין התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל".

הבנק מבצע גם עסקות מכר חוזר (R. Repo). עסקות אלו מטופלות כחוב מובטח ומוצגות בסעיף "ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר". ניירות ערך שנרכשו במסגרת זו אינם מוצגים במאזן. בדוח הרווח וההפסד מוצגות תוצאות העסקות בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל".

2) עסקות החלף (Swaps) ועסקאות עתידיות (Forwards) בין מטבעות חוץ
עסקות אלו כלולות במאזן לפי סכום ההפרש שבין קבלת מטבע חוץ למסירת מטבע חוץ בעתיד ומוצגות במאזן בנטו בסעיף "מכשירים פיננסיים נגזרים".
בדוח הרווח וההפסד מוצגות תוצאות העסקות בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל".

3) עסקות עתידיות (Futures)
יתרת החוזים העתידיים לתאריך הדוח הכספי, בערכם בנקוב, מוצגת בביאור 19 – "התחייבויות תלויות והתקשרויות".
בדוח הרווח וההפסד נרשם השינוי בשער החוזים בסעיף "הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות מניירות ערך וממכשירים פיננסיים נגזרים".

יח. קיזוז יתרות כספיות

נכסים כספיים והתחייבויות כספיות מוצגים במאזן בסכום נטו רק כאשר יש לבנק זכות חוקית לקיזוז, הניתנת לאכיפה, וכן יש כוונה לפרוע את הנכס וההתחייבות על בסיס נטו או לממש את הנכס ולפרוע את ההתחייבות בו-זמנית.

יט. ירידת ערך נכסים

הבנק מיישם את תקן חשבונאות מס' 15 (מתקן) בדבר ירידת ערך של נכסים (להלן: "התקן"). התקן קובע נהלים שעל הבנק ליישם כדי להבטיח שנכסיו במאזן (אשר עליהם חל התקן) לא יוצגו בסכום העולה על הסכום בר-ההשבה שלהם, שהוא מחיר המכירה נטו, או שווי השימוש (הערך הנוכחי של אומדן תזרימי המזומנים העתידיים הצפויים לנכס מהשימוש בנכס וממימושו), הגבוה שבהם. התקן חל על כל הנכסים במאזן, למעט נכסים כספיים. כן קובע התקן את כללי ההצגה והגילוי לגבי נכסים שערכם ירד. כאשר ערכו של נכס במאזן עולה על הסכום בר-ההשבה שלו, הבנק מכיר בהפסד מירידת הערך בגובה הפער בין ערכו של הנכס בספרים לסכום בר-ההשבה שלו. הפסד שהוכר כאמור יבוטל רק אם חלו שינויים באומדנים ששימשו בקביעת הסכום בר-ההשבה של הנכס מהמועד שבו הוכר ההפסד האחרון מירידת ערך.

כ. דוחות על תזרימי מזומנים

דוחות כספיים אלה אינם כוללים דוחות על תזרימי המזומנים, משום שבאלה אין מידע משמעותי מעבר למופיע בדוחות הכספיים; זאת גם בהתאם למקובל בבנקים מרכזיים בעולם.

כא. מסים

על פי חוק בנק ישראל התש"ע-2010, לעניין תשלום מסים, ארנונות, אגרות ותשלומי חובה אחרים דין הבנק כדין המדינה, ולכן הבנק כטור מתשלומי מסים מסוימים, כגון מס הכנסה ומס על רווחי הון.

2. נכסים והתחייבויות במטבע חוץ בחו"ל

יתרות מטבע חוץ

בניתוח כלכלי, כפי שמובא בדברי ההסבר, ההתייחסות היא ליתרות מטבע החוץ המורכבות מיתרת הסעיף "נכסים במטבע חוץ בחו"ל" בניכוי יתרת הסעיף "התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל". מדיניות ההשקעה של בנק ישראל מתייחסת ליתרות אלו.

להלן הרכב יתרות מטבע החוץ:

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	2009	2010	
(מיליוני דולרים)		(מיליוני שקלים חדשים)		
60,727	71,161	229,246	252,553	הנכסים במטבע חוץ בחו"ל
(115)	(248)	(435)	(882)	בניכוי ההתחייבויות במטבע חוץ בחו"ל
60,612	70,913	228,811	251,671	סך כל יתרות מטבע החוץ

3. קרן המטבע הבין-לאומית

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	2009	2010	
(מיליוני SDR)		(מיליוני שקלים חדשים)		
928	928	5,493	5,089	המכסה בקרן המטבע הבין-לאומית
(744)	(721)	(4,402)	(3,953)	בניכוי ההתחייבויות בגין המכסה
184	207	1,091	1,136	Reserve Tranche¹
786	860	4,651	4,714	זכויות משיכה מיוחדות (SDRs)
970	1,067	5,742	5,850	סך כל היתרה בקרן המטבע הבין-לאומית

(1) סכום ה-Reserve Tranche בניכוי "הסכום הבסיסי" בסך כ-33 מיליוני SDR, נושא ריבית בשיעור שקובעת הקרן מפעם לפעם. שיעור הריבית ליום 31 בדצמבר 2010 עמד על 0.31%. (ליום 31 בדצמבר 2009 - 0.22%).

א. ההשתתפות של בנק ישראל בקרן המטבע הבין-לאומית

לכל מדינה החברה בקרן המטבע הבין-לאומית יש מכסה (quota) להשתתפותה בהון הקרן, מכסה הנקובה במטבע SDR. המכסה נקבעת על פי הנתונים הכלכליים של המדינה (ההכנסה הלאומית, היצוא, מאזן התשלומים ורמת הרזרבות) וקובעת גם את כוח ההצבעה של המדינה. חלק מהמכסה,

המשולם במזומן (**Reserve Tranche**), מועבר לקרן במטבע חוץ וניתן למשיכה על ידי המדינה, וחלקה האחר מופקד בבנק המרכזי של המדינה כפיקדונות ובשטרות צמודים ל-SDR. מאז שנת 1999 משולבת ישראל בתוכנית העסקות הפיננסיות של קרן המטבע (**Financial Transaction Plan**). התוכנית היא מנגנון שבאמצעותו מדינה חברה בקרן המטבע יכולה להחליף עם הקרן SDR או מטבע זר תמורת המטבע המקומי שלה, ומדינה אחרת מתבקשת לבצע החלפה נגדית. להעברות אלו יש השפעה על הרכב המכסה (בין ה-**Reserve Tranche** לשטרות ולפיקדונות) וההתחייבויות בגין המכסה, אך הן אינן משפיעות על גובה המכסה.

בשנת 2010 הצטרפה מדינת ישראל להסדר של קרן המטבע בשם **NAB (New Arrangements to Borrow)**, אשר נועד להגדיל בעת הצורך את מקורות הקרן לסיוע למדינות השרויות במשבר פיננסי. מדובר בהסדר שבמסגרתו מדינות מעמידות קו אשראי לטובת הקרן, ובכך מביעות נכונות להלוות לקרן בעת הצורך כדי שזו תוכל להעניק אשראי למדינות במשבר.

במסגרת הסדר זה מעמיד בנק ישראל קו אשראי בסכום של 500 מיליון SDR לשימוש קרן המטבע בעת הצורך. במקרה של ביצוע פעולה במסגרת תוכנית זו, יועברו הכספים מיתרות מטבע החוץ של ישראל. על הלוואה זו, שהיא לשנתיים ימים, תשלם קרן המטבע את ריבית ה-SDR. יש אפשרות שההלוואה תוחזר לישראל, על פי בקשתה, במועד מוקדם יותר, במקרה שהמדינה תזדקק לכספים אלו.

בקרן המטבע מתנהל מהלך להגדלת מכסות, שבמסגרתו המכסה של ישראל בקרן צפויה לגדול, בשני שלבים.

ב. זכויות משיכה מיוחדות (SDRs)

היתרה כוללת הקצאות של זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו על ידי קרן המטבע הבין לאומית למדינת ישראל. כנגד הקצאות אלו יש לבנק ישראל התחייבות ללא מועד פירעון כלפי הקרן, וזו מוצגת בסעיף "מוסדות כספיים בין-לאומיים" בצד ההתחייבויות.

בשנת 2009, בעקבות המשבר הכלכלי, החליטה קרן המטבע להקצות למדינות החברות בקרן זכויות משיכה מיוחדות בסכום כולל של כ-250 טריליון דולרים, כדי לתמוך ביתרות מטבע החוץ של מדינות אלו. במסגרת זו ביצעה הקרן בחודשים אוגוסט וספטמבר 2009 שתי הקצאות של זכויות משיכה מיוחדות, ומתוכן הוקצו לישראל כ-777 מיליוני SDR. כל ההקצאות שהקרן הקצתה לישראל עד כה מסתכמות בכ-884 מיליוני SDR. (ראו ביאור 13).

בסוף שנת 2009 הצטרפה ישראל לתוכנית נוספת של קרן המטבע, "הסכם התנדבותי לרכישה ומכירה של זכויות משיכה מיוחדות" (**Voluntary arrangement for the purchase and sale of SDRs**). במסגרת תוכנית זו מדינת ישראל עשויה להתבקש למכור או לקנות SDR ממדינות החברות בקרן, על פי הנחיות הקרן. סכום העסקות האמורות יכול לנוע בין 50% ל-145% מיתרת ההקצאה המצטברת של זכויות המשיכה המיוחדות שהוקצו לישראל עד כה. לפעילות זו תהיה השפעה על יתרת זכויות המשיכה המיוחדות המוחזקות בבנק ישראל, אך לא על יתרת ה-**Reserve Tranche**.

4. אשראי לממשלה

האשראי לממשלה מורכב מיתרות במטבע חוץ ויתרות במטבע מקומי.

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
במטבע חוץ		
377	-	מקדמות ארוכות מועד צמודות ¹
125	117	קרנות דו-לאומיות
502	117	סך כל האשראי לממשלה במטבע חוץ
במטבע מקומי		
249	-	מקדמה ארוכת מועד לא צמודה ²
751	117	סך כל האשראי לממשלה

(1) אשראי זה צמוד לסל המטבעות הראשון ונושא ריבית שנתית של 8%, הצמודה לאותו סל. (ראו גם סעיף ב' להלן).
(2) אשראי זה נושא ריבית בסיסית (prime) בתוספת 2%. שיעור הריבית הממוצע בשנת 2010 עמד על 5.12% (בשנת 2009 - 4.26%). (ראו גם סעיף ב' להלן).

א. קרנות דו-לאומיות

האשראי בגין קרנות דו-לאומיות ניתן לממשלת ישראל לצורך השקעה משותפת עם ממשלת ארה"ב בקרנות דו-לאומיות למחקר, לפיתוח תעשייתי ולמדע. כספי הקרנות הופקדו על ידי הקרנות כפיקדונות בבנק ישראל ומוצגים במאזן בצד ההתחייבויות בסעיף "התחייבויות אחרות". הן האשראי והן פיקדונות הקרן נושאים בחלקם ריבית קבועה בטווח 4%-4.125% והיתר ריבית על בסיס הליבור.

ב. מקדמות ארוכות מועד

אשראי לממשלה מורכב ממקדמה ארוכת מועד שאיננה צמודה וממקדמות ארוכות מועד הצמודות לסל המטבעות הראשון שניתנו לממשלה עד שנת 1988. בחודש מארס 2010 נחתם הסכם עם הממשלה על ארגון-מחדש של החוב עם אופציה לפירעון מוקדם, ובזאת הסתיימו חילוקי הדעות שהיו בין הבנק לממשלה בעניין היתרות האלו. על פי ההסכם נעשה חישוב לשם ארגון-מחדש של החוב, ובנק ישראל הסכים להפחית את הריבית ולהאריך את תקופת הפירעון. כן ניתנה לממשלה אופציה לפירעון מוקדם על פי התנאים החדשים, בסכומים מהוונים לתאריך הפירעון. הממשלה ניצלה את האופציה ופרעה את החוב, ביום 9 במארס 2010, בפירעון מוקדם, בסך של 394 מיליוני ש"ח. ההפרש בין יתרת החוב לפני חתימת ההסכם לסכום ששולם בפירעון המוקדם נזקף לדוח הרווח וההפסד. עיקר ההשפעה נרשמה כהפרשה בשנה קודמת, משום שמיתווה ההסכם היה ידוע עוד בסוף שנת 2009. (ראו ביאורים 15, 21 ו-25).

5. הלוואות

היתרה ליום 31 בדצמבר 2009 היא בגין הלוואות מוניטריות בחלון האשראי. בנק ישראל מעמיד לרשות התאגידים הבנקאיים הלוואות מוניטריות במכרז לפי הצורך וחלון אשראי לבקשת הלוואות מוניטריות. הלוואות מוניטריות בחלון האשראי לתאגידים הבנקאיים ניתנות בריבית של 0.5% מעל לריבית בנק ישראל (עד ליום 24 בנובמבר 2010 – 0.25% מעל ריבית בנק ישראל; עד ליום 25 בפברואר 2009 – 0.5% מעל לריבית בנק ישראל). ההלוואות אינן תחומות במכסה, וניתנות תמורת ביטחונות מתאימים. שיעור הריבית הממוצע על הלוואות אלו, בשנת 2010 עמד על 2.08% (בשנת 2009 – 1.5%).

6. ניירות ערך סחירים במטבע מקומי

הסעיף כולל ניירות ערך ממשלתיים סחירים, הצמודים למדד המחירים לצרכן הידוע בתאריך המאזן וכן ניירות ערך שאינם צמודים. ניירות הערך מוצגים לפי שוויים ההוגן. שיעור התשוואה-לכדין של תיק ניירות הערך ליום 31 בדצמבר 2010 עמד על 2.85% (ליום 31 בדצמבר 2009 – 3.35%).

7. נכסים אחרים

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
188	162	הלוואות לעובדים
11	6	חייבים שונים
199	168	סך כל הנכסים האחרים

8. מוסדות כספיים בין-לאומיים

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
282	282	השקעה במניות ה-BIS
554	644	יתרות בגין מוסדות כספיים בין-לאומיים אחרים ^{2,1}
836	926	סך הכול

(1) היתרות הן בגין המוסדות הבאים:

א) The World Bank Group

1. IBRD - International Bank for Reconstruction and Development

2. IDA - International Development Association

3. MIGA - Multilateral Investment Guarantee Agency

4. IFC - International Finance Corporation

ב) EBRD - European Bank for Reconstruction and Development

ג) IDB - Inter-American Development Bank

IIC - Inter-American Investment Corporation

(2) במהלך השנה, שונו שיטות המדידה והאומדנים של עלות ההשקעות ואומדני ההשקעות בסכומים מדווחים. השפעת השינוי הסתכמה בכ-90 מיליוני שקלים חדשים.

9. רכוש קבוע¹

צידוד וריהוט, מחשבים ותכנות וכלי רכב			
קרקע ומבנים ²			
סך הכול			
(מיליוני שקלים חדשים)			
עלות			
384	158	226	יתרה ליום 31 בדצמבר 2009
42	39	3	תוספות
(1)	(1)	-	גריעות
425	196	229	יתרה ליום 31 בדצמבר 2010
פחת שנצבר			
128	88	40	יתרה ליום 31 בדצמבר 2009
20	15	5	תוספות
(1)	(1)	-	גריעות
147	102	45	יתרה ליום 31 בדצמבר 2010
278	94	184	יתרה מופחתת ליום 31 בדצמבר 2010
256	70	186	יתרה מופחתת ליום 31 בדצמבר 2009

(1) בבכורות בנק ישראל אוסף נומיסמטי הכולל שטרות ומטבעות אשר הונפקו בארץ ישראל מימי קדם ועד זמננו ופריטים נוספים שונים. על-פי הערכת מומחים מחודש נובמבר 2005 שווי אוסף המטבעות העתיקים הוא 1.7 מיליוני דולרים של ארה"ב. (לשאר האוסף טרם בוצעה הערכת מומחים). אוסף זה אינו כלול בסעיף הרכוש הקבוע.

(2) הקרקע בקריה בירושלים, שעלותה והעלות המופחתת של המבנים שעליה ליום 31 בדצמבר 2010 הן בסך 174 מיליוני שקלים חדשים (ליום 31 בדצמבר 2009 – 175 מיליוני שקלים חדשים), חכורה ממינהל מקרקעי ישראל עד ליום 30 ביוני 2016. בידי הבנק אופציה להארכת התקופה ב-49 שנים נוספות.

10. שטרי כסף ומעות במחזור

ליום 31 בדצמבר 2009		ליום 31 בדצמבר 2010		
שקלים חדשים	הכמות	שקלים חדשים	הכמות	
(מיליונים)		(מיליונים)		
שטרי כסף ומעות במחזור				
637	32	709	35	עשרים שקלים חדשים
2,535	51	2,397	48	חמישים שקלים חדשים
15,425	154	14,486	145	מאה שקלים חדשים
21,485	107	25,773	129	מאתיים שקלים חדשים
1,376		1,461		מעות במחזור
32		2		אחר ¹
41,490		44,828		סך הכול

(1) היתרה עיקרה שטרי כסף ישנים הניתנים להמרה בכנק ישראל.

ביום 31 בדצמבר 2010 תם המועד החוקי להמרת שטרות מסדרה א' של השקל החדש ומעות בעריך 5 אגורות. באותו יום הכיר הבנק בהכנסות בערך הנקוב של שטרות מסדרה א' של השקל החדש ושל מטבעות בעריך 5 אגורות המצויים בידי הציבור ולא הומרו – בסכום של כ-220 מיליוני שקלים חדשים. (ראו ביאור 29).

11. פיקדונות הממשלה

יתרות הממשלה מורכבות מיתרות במטבע מקומי ויתרות במטבע חוץ. כל יתרות הממשלה במטבע מקומי בבנק ישראל (למעט מספר יתרות חריגות) ניתנות לקיזוז ביניהן. אין בכוונת הצדדים לקזז בין יתרות הממשלה במטבע מקומי לבין יתרות הממשלה במטבע חוץ, ולכן יתרות אלו מוצגות בנפרד.

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	2009	2010	
(מיליוני דולרים)		(מיליוני שקלים חדשים)		
במטבע חוץ¹				
1,901	-	7,180	-	פיקדון בגין גיוס הון בערבות ממשלת ארה"ב
311	87	1,173	307	פיקדונות שוטפים
34	259	127	921	פיקדון אחר במטבע חוץ
2,246	346	8,480	1,228	סך כל הפיקדונות במטבע חוץ
במטבע מקומי²				
		11,852	12,979	פיקדונות שוטפים
		20,332	14,207	סך כל פיקדונות הממשלה

- (1) פיקדונות הממשלה במטבע חוץ בגין גיוס הון בערבות ממשלת ארה"ב ועל חלק מהפיקדונות האחרים במטבע חוץ משולמת ריבית, בגובה שיעור הריבית על שטרי אוצר אמריקאיים שמועד כדיונם הממוצע הוא 6 חודשים. שיעור הריבית ליום 31 בדצמבר 2010 עמד על 0.19%. (ליום 31 בדצמבר 2009 – 0.20%).
- (2) הפיקדונות השוטפים מורכבים מיתרות המשמשות להשאלות אג"ח, ומיתרות למימון הפעילות התקציבית. על יתרות הממשלה המשמשות בפעילות השאלות האג"ח משולמת ריבית בשיעור ריבית בנק ישראל. שיעור הריבית הממוצע על יתרות אלו לשנת 2010 עמד על 1.6%. (בשנת 2009 – 0.77%).
- על החלק האחר של יתרות הממשלה במטבע מקומי נגבית (ביתרת חובה) או משולמת (ביתרת זכות) ריבית בגובה הריבית הבסיסית (prime). השיעור הממוצע של הריבית הבסיסית בשנת 2010 עמד על 3.1%. (בשנת 2009 – 2.26%).

12. פיקדונות התאגידים הבנקאיים

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר	
2009	2010	2009	2010
(מיליוני דולרים)		(מיליוני שקלים חדשים)	
פיקדונות במטבע חוץ¹			
450	434	1,700	1,541
פמ"ח			
פיקדונות במטבע מקומי²			
		91,503	78,374
		13,312	21,483
		104,815	99,857
		106,515	101,398
סך כל הפיקדונות במטבע מקומי			
סך כל פיקדונות התאגידים הבנקאיים			

- (1) פיקדונות במטבע חוץ (פמ"ח) משמשים נכס נזיל כנגד פיקדונות של תושבי חוץ במטבע חוץ. חובת הנזילות נעה בין 0% ל-6%, בהתאם לתקופת הפיקדון.
- (2) פיקדונות במטבע מקומי
- (א) בנק ישראל מקבל מהתאגידים הבנקאיים פיקדונות לזמן קצוב בשקלים חדשים. הפיקדונות מתקבלים במכרז לתקופות של יום ושכובע. פיקדונות אלו אינם משמשים נכס נזיל כנגד חובת הנזילות של התאגידים הבנקאיים. נוסף על כך מתקבלים פיקדונות במסגרת חלון הפיקדונות שעומד לרשות התאגידים הבנקאיים, בריבית של 0.5% מתחת לריבית בנק ישראל (עד ליום 24 בנובמבר 2010 – 0.25% מתחת לריבית בנק ישראל; עד ליום 25 בפברואר 2009 – 0.5% מתחת לריבית בנק ישראל).
- שיעור הריבית על הפיקדונות בחלון הפיקדונות ליום 31 בדצמבר 2010 עמד על 1.5% (ליום 31 בדצמבר 2009 – 1.1%). שיעור הריבית הממוצע על הפיקדונות בחלון הפיקדונות בשנת 2010 עמד על 1.4% (בשנת 2009 – 0.51%). שיעור הריבית הממוצע על הפיקדונות לזמן קצוב במכרז ליום 31 בדצמבר 2010 עמד על 1.99% (ליום 31 בדצמבר 2009 – 1.24%).
- שיעור הריבית הממוצע על הפיקדונות לזמן קצוב במכרז בשנת 2010 עמד על 1.59% (בשנת 2009 – 0.72%).
- (ב) פיקדונות עובר ושב של התאגידים הבנקאיים במטבע מקומי משמשים נכס נזיל כנגד פיקדונות תושבי ישראל במטבע ישראלי. חובת הנזילות נעה בין 0% ל-6%, בהתאם לתקופת הפיקדון.

13. מוסדות כספיים בין-לאומיים

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר	
2009	2010	2009	2010
(מיליוני SDR)		(מיליוני שקלים חדשים)	
884	884	5,230	4,846
8	8	46	44
892	892	5,276	4,890

- (1) "זכויות משיכה מיוחדות" (Special Drawing Rights - SDRs) הן כספים שמדינות החברות בקרן המטבע הבין-לאומית התחייבו לרכוש מהקרן. לא נקבע להתחייבות זו מועד כירעון. קרן המטבע מקצה למדינות החברות בה זכויות משיכה מיוחדות באופן יחסי לגודל מכסתן. בשנת 2009 הקצתה הקרן למדינת ישראל, בשתי הקצאות, סכום של כ-777 מיליוני SDR. (ראו ביאור 3.) למדינת ישראל הוקצו עד כה כ-884 מיליוני SDR.
- (2) התחייבויות בשטרות, בפיקדונות או בכתיבי התחייבות למוסדות הבאים: IDA, EBRD, MIGA, IDB. (ראו ביאור 1.ח.נ.)

14. מק"ם

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
86,082	136,418	ערך הפדיון של המק"ם שנמכר לציבור
(1,320)	(2,975)	בניכוי הניכיון בעת המכירה לציבור
84,762	133,443	התמורה ממכירה של המק"ם לציבור
644	1,466	בתוספת הפחתת הניכיון המתייחס לתקופה שעד לתאריך המאזן
85,406	134,909	סך כל יתרת המק"ם

חוק מילווה קצר מועד התשמ"ד-1984 מסמיך את הממשלה להנפיק איגרות חוב שיימכרו לבנק ישראל בלבד; הבנק ימכור אותן לציבור ויקנה אותן ממנו לצורך ויסות אמצעי התשלום במשק ולצורך מילוי תפקידיו. הממשלה חייבת להפקיד בבנק ישראל את מלוא התמורה מאיגרות החוב, ואינה רשאית להשתמש בתמורה זו אלא לשם כירעון המילווה לפי החוק האמור, או לתשלום התשואה עליו. רכישת איגרות החוב מהממשלה על ידי בנק ישראל והפקדת התמורה בגין רכישה זו בבנק ישראל אינן משתקפות במאזן הבנק.

יתרת המק"ם המוצגת במאזן הבנק משקפת את מחיר הפדיון של המילווה שבידי הציבור, בניכוי יתרת הניכיון שטרם הופחתה.

15. התחייבויות אחרות

דוחות כספיים לשנת 2010

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
3,780	3,771	התחייבויות לפנסיה ולתשלומי פרישה ¹
128	116	התחייבויות לזכויות עובדים ואחרות
125	117	קרנות דו-לאומיות
378	352	זכאים שונים ²
4,411	4,356	סך כל ההתחייבויות האחרות
(1) היתרה בשנת 2009 כוללת השפעה בגין הסכם המסגרת שנחתם ביום 17 באפריל 2008. וכן תוספת שחיקה בהמשך להחלטת בית הדין האזורי לעבודה מחודש אוגוסט 2008. (2) היתרה בשנת 2009 כוללת הפרשה להפסד בגין ארגון-מחדש של המקדמות ארוכות המועד שניתנו לממשלה. (ראו ביאור 4, 21 ו-25).		

א. התחייבות לפנסיה ולתשלומי פרישה

ההתחייבות לפנסיה מחושבת על פי הסכם הגמלאות לעובדי הבנק, גמלאיו ושאריהם שהחלו בעבודתם לפני חודש ספטמבר 2002 (ליום 31 בדצמבר 2010 – 368 עובדים ו-663 גמלאים; ליום 31 בדצמבר 2009 – 378 עובדים ו-666 גמלאים). ההתחייבות לפנסיה כוללת תשלום קצבאות עתידיות לעובדי הבנק, לעובדי הבנק לשעבר שהפנסיה שלהם מוקפאת, לגמלאים ולשארם. נוסף על כך כוללת ההתחייבות תשלום עבור פדיון ימי מחלה בעת הפרישה ומענקי פרישה.

התחייבות הבנק מחושבת על בסיס נתוני המשכורות והקצבאות של חודש דצמבר 2010 ומבוססת על חישוב אקטוארי. חישוב זה נערך בשיטת הערכה של ההטבות הנצברות בהתחשב בפרמטרים שונים – שיעורי הפרישה המוקדמת, שיעורי הפנסיה לשארם ויתומים, רמות הוותק והדרגות של העובדים, שיעורי המס הרלוונטיים ועוד.

החישוב האקטוארי מבוסס על השינויים החזויים בשיעורי התמותה ל"צווארון לבן", בהתאם להנחיות לקרנות הפנסיה שפרסם אגף שוק ההון, הביטוח והחיסכון של משרד האוצר, ביום 17 במאי 2007. ההתחייבות האקטוארית של הבנק חושבה על בסיס שיעור היוון של 4%. זאת על פי הוראות הדיווח לציבור שמפרסם המפקח על הבנקים בהסתמך על ניסיון העבר. החישוב נעשה בהנחת עליית שכר ריאלית שנתית לעובדים בשיעור של עד 1.5%.

לעובדי הבנק שהחלו בעבודתם לאחר חודש ספטמבר 2002 התחייבות הבנק לתשלום פנסיה ופיצויים מכוסה על ידי הפקדות שוטפות על שם העובדים בקופות מוכרות לפנסיה ופיצויים. הסכומים שהופקדו כאמור אינם בשליטתו ובניהולו של הבנק, ולפיכך לא ניתן להם ולהתחייבויות שבגין הן הופקדו, ביטוי במאזן.

ב. התחייבות לזכויות עובדים ואחרות

סעיף זה מורכב בעיקרו מהתחייבות לחופשה לעובדים בסכום של 92 מיליוני שקלים חדשים (בשנת 2009 – 81 מיליוני שקלים חדשים). ההתחייבות ליום 31 בדצמבר 2009 חושבה על בסיס השכר הקובע לפדיון חופשה וימי החופשה שנצברו לתאריך המאזן. ההתחייבות ליום 31 בדצמבר 2010 מחושבת על בסיס צבירת ימי חופשה ליום 31 באוקטובר 2010 והשכר הקובע לפדיון חופשה לתאריך המאזן. ההפרש בהתחייבות הנובע מההפרש בין צבירות ימי חופשה ליום 31 באוקטובר 2010 לבין צבירתם ליום 31 בדצמבר 2010 אינו מהותי.

16. חשבונות שיערוך

חשבונות השיערוך כוללים רווחים לא-ממומשים משיערוך הפריטים הבאים (ראו ביאורים 1.1.1, 1.1.2, 1.1.3):

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
2,530	317	יתרות הנקובות במטבע חוץ
899	742	ניירות ערך סחירים במטבע חוץ
724	1,145	ניירות ערך סחירים במטבע מקומי
4,153	2,204	סך כל חשבונות השיערוך

17. הון מניות וקרן שמורה בערכים נומינליים היסטוריים

נתוני הון המניות והקרן השמורה מופיעים בדוחות הכספיים בסכומים מדווחים. (ראו ביאור 1.1.1). הנתונים בערכים נומינליים היסטוריים הם 320 מיליוני שקלים חדשים לימים 31 בדצמבר 2010 ו-2009. הקרן השמורה שימשה בעבר להגדלת הון הבנק בהתאם לסעיף 6 לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954.

18. נכסים והתחייבויות לפי בסיס הצמדה

ליום 31 בדצמבר 2009				ליום 31 בדצמבר 2010				
סך הכול	במטבע מקומי	במטבע חוץ ¹	כריטיים לא כספיים	סך הכול	במטבע מקומי	במטבע חוץ ¹	כריטיים לא כספיים	
(מיליוני שקלים חדשים)				(מיליוני שקלים חדשים)				
								נכסים
229,246	-	229,246	-	252,553	-	252,553	-	נכסים במטבע חוץ בחו"ל
751	-	502	249	117	-	117	-	אשראי לממשלה ²
420	-	-	420	-	-	-	-	הלוואות
20,221	-	-	20,221	19,672	-	-	19,672	ניירות ערך סחירים במטבע מקומי
199	-	-	199	168	-	-	168	נכסים אחרים
836	836	-	-	926	926	-	-	מוסדות כספיים בין-לאומיים
256	256	-	-	278	278	-	-	רכוש קבוע
251,929	1,092	229,748	21,089	273,714	1,204	252,670	19,840	סך כל הנכסים
								התחייבויות
41,490	-	-	41,490	44,828	-	-	44,828	שטרי כסף ומעות במחזור
435	-	435	-	882	-	882	-	התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל
20,332	-	8,480	11,852	14,207	-	1,228	12,979	פיקדונות הממשלה
106,515	-	1,700	104,815	101,398	-	1,541	99,857	פיקדונות התאגידים הבנקאיים
5,276	-	5,276	-	4,890	-	4,890	-	מוסדות כספיים בין-לאומיים
85,406	-	-	85,406	134,909	-	-	134,909	מק"ם
4,411	-	125	4,286	4,356	-	117	4,239	התחייבויות אחרות
4,153	-	3,429	724	2,204	-	1,059	1,145	חשבונות שיערוך
268,018	-	19,445	248,573	307,674	-	9,717	297,957	סך כל ההתחייבויות
(16,089)	1,092	210,303	(227,484)	(33,960)	1,204	242,953	(278,117)	הפרש

(1) כולל צמודים למטבע חוץ.

(2) האשראי לממשלה במטבע חוץ ליום 31 בדצמבר 2009 כולל מקדמות ארוכות מועד בסך 377 מיליוני ש"ח הנקובות בשקלים וצמודות לשער החליפין של סל המטבעות הראשון.

19. התחייבויות תלויות' והתקשרויות

ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
מכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים		
265*	233	ערבויות בגין יצוא של הממשלה
3,181	3,024	התחייבות לתשלום על פי דרישה ממוסדות כספיים בין-לאומיים
-	2,741	התחייבות לתשלום על פי דרישה מקרן המטבע הבין-לאומית ²
התקשרויות		
מכשירים פיננסיים בפעילות מחוץ לישראל		
עסקות החלף (Currency Swaps) ועסקאות עתידיות במטבע חוץ (Forwards)		
4,588	21,620	קבלת מטבע חוץ בעתיד
4,564	22,478	מסירת מטבע חוץ בעתיד
עסקאות רכש חוזר (Repo) ועסקאות מכר חוזר (R.Repo)		
434	-	רכש חוזר (Repo)
8,991*	1,784	מכר חוזר (R.Repo)
עסקאות עתידיות (Futures) על ריבית - במונחי ערך נקוב		
9,350	-	התחייבות לקנות
עסקאות עתידיות (Futures) על איגרות חוב - במונחי ערך נקוב		
-	320	התחייבות למכור

* סווג מחדש.

(1) כנגד בנק ישראל תלויות מספר תביעות. בגין תביעות אלו לא נכללה כל הפרשה בספרי הבנק, משום שעל פי הערכת הבנק, המתבססת על חוות הדעת של המחלקה המשפטית שלו, הסיכויים כי התביעות תתקבלנה קלושים, או שהסכומים אינם מהותיים.

(2) ראו ביאור 3.א.

20. הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
2	4	מחשבונות עובר ושב
6	33	מפיקדונות לזמן קצר
2,530	2,900	מניירות ערך סחירים
25	21	מניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר
(3)	(15)	ממכשירים פיננסיים נגזרים נטו
7	16	מקרן המטבע הבין-לאומית
2,567	2,959	סך כל הכנסות הריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל

הכנסות (הוצאות) ריבית מיתרות מטבע החוץ

להלן הרכב הכנסות (הוצאות) הריבית מיתרות מטבע החוץ. (ראו ביאורים 2 ו-23).

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
2,567	2,959	הכנסות הריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל
(5)	(4)	בניכוי הוצאות הריבית בגין התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל
2,562	2,955	סך כל ההכנסות מיתרות מטבע החוץ

2.1. הכנסות ריבית מהממשלה

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
מקדמות ארוכות מועד¹		
38	-	צמודות
7	2	לא-צמודות
71	72	מקורות דו-לאומיות
789	948	מניירות ערך במטבע מקומי
905	1,022	סך הכול

(1) הכנסות הריבית בשנת 2009 כוללות השפעת הפחתת הריבית בגין ארגון-מחדש של המקדמות ארוכות המועד בהתאם לעקרונות שנקבעו מול הממשלה. (ראו ביאורים 4, 15 ו-25).

2.2. הכנסות ריבית אחרות

הסעיף כולל הכנסות ריבית מבנקים על יתרות הנושאות ריבית בשיעור ריבית בנק ישראל.

2.3. הוצאות ריבית בגין התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל

הסעיף כולל הוצאות ריבית בגין ניירות ערך שנמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר (Repurchase Agreements). (ראו ביאור 20).

24. הוצאות ריבית לבנקים ולציבור

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
במטבע מקומי		
1,969	2,234	מק"ם
425	1,266	פיקדונות לזמן קצוב
2,394	3,500	סך הכול במטבע מקומי

25. הוצאות ריבית לממשלה

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
410	318	בגין יתרות במטבע מקומי ¹
20	10	בגין יתרות במטבע חוץ
430	328	סך הכול
(1) הוצאות הריבית לממשלה במטבע מקומי כוללות הוצאות ריבית על יתרות הממשלה למימון התקציב. ההוצאות בשנת 2009 כוללות גם הוצאות ריבית לממשלה בגין הפרשה להפסד על ארגון-מחדש של המקדמות ארוכות המועד שניתנו לממשלה. (ראו ביאורים 4, 15 ו-21).		

26. הוצאות ריבית אחרות

הסעיף כולל בעיקר הוצאות ריבית בגין מוסדות כספיים בין-לאומיים, פיקדונות של הקרן הדו-לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתי ארה"ב-ישראל, פיקדון של הקרן הדו-לאומית למדע ארה"ב-ישראל, והוצאות בגין המוסד לביטוח לאומי ובנק הדואר.

27. הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – מניירות ערך ומכשירים פיננסיים נגזרים

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
		ניירות ערך¹
2,704	36	במטבע חוץ
(54)	-	במטבע ישראלי
2,650	36	סך כל ניירות הערך
		מכשירים פיננסיים נגזרים²
(6)	(105)	במטבע חוץ
2,644	(69)	סך הכול

(1) רווח ממכירת ניירות ערך וכן הפסד מירידת ערכם של ניירות ערך בסוף השנה נטו.
(2) כולל הכנסות (הוצאות) פיננסיות ממימוש מכשירים פיננסיים נגזרים.

28. הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – מהפרשי שערים

הסעיף כולל הפרשי שערים שמומשו בגין יתרות הנקובות במט"ח. (ראו ביאורים 1.1 יג, 1.1 ד).

29. הכנסות (הוצאות) פיננסיות אחרות – שונות

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
4	223	במטבע מקומי ¹
(30)	(12)	במטבע חוץ
(26)	211	סך הכול²

(1) כולל הכנסות בגין שטרות מסדרה א' של השקל החדש, ושל מטבעות בערך 5 אגורות בערך הנקוב המצוי בידי הציבור אשר לא הומרו – בסכום של כ-220 מיליוני שקלים חדשים. (ראו ביאור 1.10).
(2) יתר ההכנסות (הוצאות) מעמלות הנובעות מהפעילות הפיננסית של בנק ישראל.

30. הוצאות הנהלה וכלליות

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2009	2010	
(מיליוני שקלים חדשים)		
804	450	שכר וזכויות עובדים ¹
75	78	כלליות
879	528	סך הכול
(1) כולל בעיקר תשלומי שכר לעובדים (ליום 31 בדצמבר 2010 ו-2009 - 708 ו-691 משרות, בהתאמה), תשלום גמלת פנסיה תקציבית לגמלאים ועדכון התחייבויות הבנק לפנסיה ולחופשה לעובדים. (ראו ביאור 15).		

31. הכנסות אחרות

בשנת 2010 הסעיף כולל הכנסות מדיוידנד וההשפעה משינוי השיטות למדידת עלות ההשקעות בסכומים מדווחים במוסדות כספיים בין-לאומיים והשתנות האומדנים כתוצאה מכך. (ראו ביאור 8).
בשנת 2009 הסעיף כלל בעיקר הכנסות מהחזרי כספים ששולמו על ידי הבנק בעבר, במסגרת ערכויות שהוא נתן לבנקים בפירוק.

דברי הסבר לדוחות הכספיים לשנת 2010

1. השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים

1.1 מאזן הבנק

מאזן בנק ישראל הסתכם בסוף 2010 ב-274 מיליארדי ש"ח, לעומת 252 מיליארדי ש"ח בסוף שנת 2009 – גידול של כ-22 מיליארדי ש"ח (8.6%).

בצד הנכסים גידול זה נזקק בעיקר לעלייה של כ-22 מיליארדי ש"ח בנכסי הבנק במטבע חוץ בחו"ל. בשנת 2010 רכש הבנק בשוק השקל-מט"ח כ-11.9 מיליארדי דולרים; זאת בהמשך לרכישת כ-32 מיליארדים בשנים 2008 ו-2009, המיוחסת בחלקה לתוכנית של רכישת כמויות קבועות של מטבע חוץ, תוכנית שהחלה במאוס 2008 והסתיימה באוגוסט 2009. מדיניות הבנק החל מאוגוסט 2009 היא להתערב בשוק מטבע החוץ במקרה של תנודות חריגות בשער חליפין שאינן תואמות את התנאים הכלכליים הבסיסיים של המשק.

היקף יתרות מטבע החוץ גדל מ-61 מיליארדי דולרים בסוף שנת 2009 ל-71 מיליארדים בסוף שנת 2010 (גידול של כ-17%).

בצד ההתחייבויות וההון נזקק הגידול בעיקר למגמה מעורבת של שינויים: מחד גיסא, עלייה של כ-36 מיליארדי ש"ח ביתרות כלי הספיגה המוניטריים – שנבעה מגידול של יתרת המק"ם בכ-50 מיליארדי ש"ח וירידה של יתרת הפז"ק בכ-14 מיליארדי ש"ח – וגידול בשטרי הכסף והמצעות במחזור בסך של כ-3 מיליארדי ש"ח; ומאידך, ירידה של יתרת חשבונות השיערוך בכ-2 מיליארדי ש"ח וירידה של הון הבנק בכ-17.9 מיליארדי ש"ח, שנבעה מההפסד השנתי.

רכישות מטבע החוץ הזרימו למשק מזילות מעבר לגידול המבוקש של בסיס הכסף², ובנק ישראל ספג עודפים אלו באמצעות שימוש בכלים המוניטריים – הרחבה של הנפקת מק"ם לציבור והקטנת פיקדונות הפז"ק של הבנקים המסחריים. הגדלת חלקו של המק"ם בסך הכלים המוניטריים בסוף שנת 2010 לכ-63%, לעומת כ-48% בסוף שנת 2009, נובעת מתוך מטרה להוסיף ולשכלל את שוק הכסף בישראל, וכן מיתרונות נוספים של המק"ם על הפיקדונות ככלי מוניטרי.

כתוצאה מכך, מצרף הכלים המוניטריים³ לסוף שנת 2010 המשיך להיות מורכב מהתחייבויות בלבד, ויתרתו עמדה על 213 מיליארדי ש"ח, לעומת 176 מיליארדים בסוף שנת 2009, גידול של כ-21%. גידול היתרה של שטרי הכסף והמצעות במחזור, המרכיבה, יחד עם הפיקדונות השקליים השוטפים של הבנקים בבנק ישראל, את בסיס הכסף הצר, הוא במידה רבה תוצאה של רמת הריבית הנמוכה יחסית ששררה במשק במהלך שנת 2010 (למרות העלאתה ל-2%), אשר הביאה לעלייה בביקוש לכסף ולגידול האמור של בסיס הכסף.

השינויים במאזן הבנק הובילו לגידול עודף הנכסים על ההתחייבויות במטבע חוץ מסך של 210 מיליארדי ש"ח בסוף שנת 2009 לסך של 243 מיליארדים בסוף שנת 2010, גידול של 33 מיליארדי ש"ח (כ-16%). עודף ההתחייבויות על הנכסים במטבע מקומי גדל מסך של 227 מיליארדי ש"ח בסוף שנת 2009

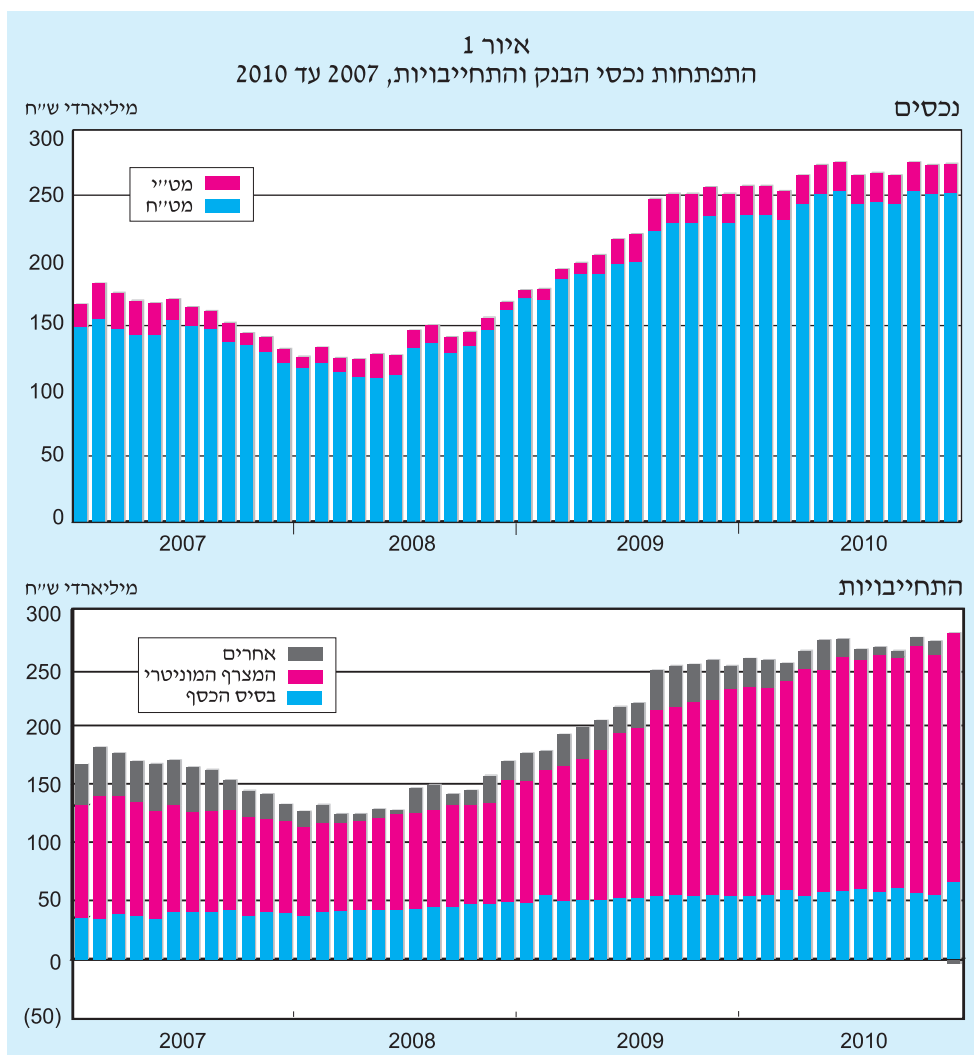
1 ההתייחסות בדברי ההסבר היא ליתרות מטבע החוץ במשמעותן הכלכלית. הן מורכבות מיתרת הסעיף "נכסים במטבע חוץ בחו"ל" בצד הנכסים במאזן הבנק, בניכוי יתרת הסעיף "התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל" בצד ההתחייבויות של המאזן. מדיניות ההשקעה של בנק ישראל ודיווחיו לגורמים השונים מתייחסים ליתרות אלו, ולפיכך הן הבסיס לניתוח ההתפתחויות בדברי הסבר אלו.

2 בסיס הכסף מורכב משטרי הכסף והמצעות שבמחזור ומפיקדונות העו"ש השקליים של הבנקים בבנק ישראל.

3 המק"ם והפז"ק בניכוי ההלוואות המוניטריות ומכרזי הריכוז. יתרת ההלוואות המוניטריות לסוף 2010 עומדת על אפס, כך גם יתרות מכרזי הריכוז לסוף השנים 2010 ו-2009.

לסך של 278 מיליארדים בסוף 2010, גידול של 51 מיליארדי ש"ח, כ-22%. (ראו ביאור 18 לדוחות הכספיים).

בשנת 2010, בדומה לשנים האחרונות, גדל חוסר האיזון המטבעי בהרכב הנכסים וההתחייבויות של בנק ישראל. חוסר האיזון המטבעי מאפיין את מאזן הבנק זה יותר מעשור, זאת משום שהרוב המוחלט של נכסי הבנק נקוב במטבע חוץ, ואילו התחייבויותיו רובן שקליות. חוסר האיזון חושף את הבנק לתנודתיות בתוצאות הכספיות המדווחות, עקב שינויים בשערי החליפין של השקל מול מטבעות חוץ, וכן לשינויים בתוואי הריביות של ישראל ביחס לאלו של משקים אחרים (איור 1)⁴.

4 חוסר איזון מטבעי זה החל להיווצר בשנים 1995-1997, שבהן נקט הבנק מדיניות מוניטרית מרסנת כדי להשיג את יעד האינפלציה שקבעה הממשלה. מכני יבוא ההון של המגזר הפרטי, נאלץ בנק ישראל לרכוש מהציבור מטבע חוץ כדי לשמור על שער החליפין בגבול התחתון של רצועת הניוד, ולסכוג בחזרה את השקלים שהוזרמו משום כך למשק. כך צמחו יתרות מטבע החוץ מממוצע של מיליארדי דולרים בודדים בעשורים הקודמים ל-23 מיליארדים בשנת 1998. במקביל, יתרת הכלים המוניטריים, שעד שנת 1994 הייתה מורכבת ברובה מהלוואות מוניטריות, כפי שמקובל בבנקים מרכזיים בעולם, מורכבת מאז ועד היום מהתחייבויות.

1.2 דוח הרווח וההפסד

בדוח הרווח וההפסד נרשם בשנת 2010 הפסד בסך של כ-17.9 מיליארדי ש"ח, לעומת רווח של כ-1.4 מיליארדים בשנת 2009. ההפסד נזקף בעיקרו לגידול הניכר של הוצאות הפרשי השערים. הכנסות הריבית נטו הסתכמו השנה ב-27 מיליוני ש"ח, לעומת 552 מיליונים בשנת 2009, ירידה של 525 מיליוני ש"ח. ההוצאות הפיננסיות האחרות, בגין ניירות ערך ומכשירים פיננסיים נגזרים, הסתכמו השנה ב-69 מיליוני ש"ח, לעומת הכנסות בסך של כ-2.6 מיליארדים בשנת 2009. ההוצאות הפיננסיות האחרות, בגין הפרשי שערים, הסתכמו השנה בכ-17.6 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-0.9 מיליארדים בשנת 2009. הוצאות הנהלה וכלליות של הבנק הסתכמו בשנת 2010 בסך 528 מיליוני ש"ח, לעומת 879 מיליונים בשנת 2009, ירידה של 351 מיליוני ש"ח (40%). הכנסות הריבית נטו בשנת 2010 עמדו על 27 מיליוני ש"ח, לעומת 552 מיליונים בשנת 2009. הכנסות הריבית במטבע חוץ בחו"ל הסתכמו השנה בכ-3 מיליארדי ש"ח, לעומת 2.6 מיליארדים בשנת 2009. הגידול, בסך 0.4 מיליארד ש"ח, נבע בעיקרו מעלייה של היקף הנכסים במטבע חוץ. הוצאות הריבית לבנקים ולציבור, שהן הוצאות הריבית על המצרף המוניטרי, הסתכמו השנה בכ-3.5 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-2.4 מיליארדים בשנת 2009. גידולן של הוצאות הריבית, בסך כ-1.1 מיליארדי ש"ח, נבע בעיקר מגידול היקף הספיגה בכלים המוניטריים – המק"ם והפז"ק – בשנת 2010 ומהתרחבות פערי הריביות בין הריבית השקלית לבין הריביות בחו"ל; זאת עקב השארת הריביות במדינות המפותחות ברמותיהן הנמוכות והעלאת ריבית בנק ישראל בכ-1%, לרמה של 2% באוקטובר השנה. כנגד זאת הגידול בבסיס הכסף, אשר הקטין את היקף הספיגה הנדרש, תרם לצמצום הוצאות הריבית. הכנסות ריבית מהממשלה גדלו בכ-117 מיליוני ש"ח, מסך 905 מיליוני ש"ח בשנת 2009 לסך 1,022 מיליונים בשנת 2010. גידול ההכנסות הושפע השנה משני גורמים מנוגדים: מחד גיסא, גידול הכנסות הריבית מניירות ערך במטבע מקומי; מאידך, ירידה באשראי לממשלה בעקבות ההסכם⁵ שנחתם בין עם הממשלה על ארגון-מחדש של החוב עם אופציה לפירעון מוקדם, אשר כתוצאה ממנו קטנו הכנסות הריבית. הוצאות הריבית לממשלה קטנו בכ-102 מיליוני ש"ח, מסך 430 מיליוני ש"ח בשנת 2009 לסך 328 מיליונים בשנת 2010. זוהי תוצאה של שני גורמים מנוגדים: הירידה של יתרת פיקדונות הממשלה במטבע חוץ כעלה לירידתן של הוצאות הריבית ואילו גידול יתרות הממשלה במטבע מקומי והעלייה ההדרגתית של שיעור הריבית פעלו לגידולן. הוצאות הריבית לממשלה נטו, ללא הכנסות ריבית מניירות ערך במטבע מקומי, הסתכמו בכ-254 מיליוני ש"ח, לעומת כ-314 מיליונים בשנת 2009. הכנסות הריבית מיתרות מטבע החוץ נטו הסתכמו השנה בכ-3 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-2.6 מיליארדים בשנת 2009. בשנת 2010 הסתכמו ההוצאות הפיננסיות האחרות, בגין ניירות ערך ומכשירים פיננסיים נגזרים, ב-69 מיליוני ש"ח, לעומת הכנסות בסך 2.6 מיליארדי ש"ח בשנת 2009. השינוי נבע בעיקר מירידה משמעותית של רווחי ההון מניירות ערך סחירים במטבע חוץ.

5 במארכ 2010 נחתם הסכם עם הממשלה על ארגון-מחדש של החוב עם אופציה לפירעון מוקדם. על-פי ההסכם הסכים בנק ישראל להפחית את הריבית ולהאריך את תקופת הפירעון; לחלופין ניתנה לממשלה אופציה לפירעון מוקדם של החוב בסכומים מהוונים לתאריך הפירעון. ביום 9 במארכ 2010 פרעה הממשלה את החוב בפירעון מוקדם, בהתאם לאופציה.

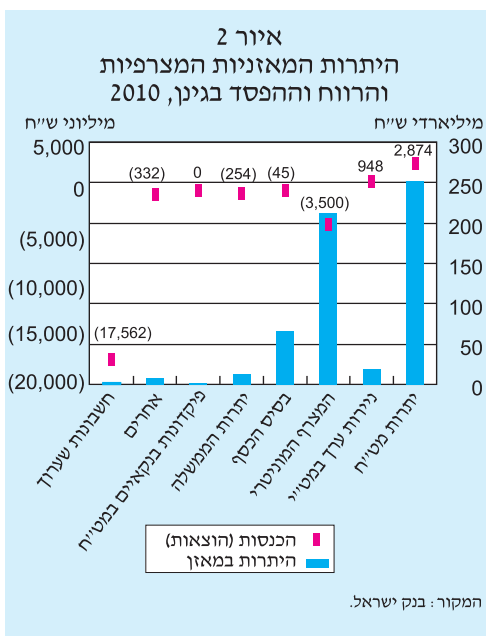

בחניה כלכלית של רווחי ההון של בנק ישראל מחייבת סכימה של הרווחים (ההפסדים) שמומשו יחד עם השינוי ביתרת הסעיף המתאים בחשבונות השיערוך (רווחים לא-ממומשים).
בסך הכול הרוויח בנק ישראל השנה בגין רווחי הון מניירות ערך במטבע חוץ 0.3 מיליארד ש"ח, לעומת 2.8 מיליארדים בשנת 2009. הירידה ברווחי ההון לעומת השנה הקודמת, למרות גידול היקף הנכסים במטבע החוץ בחו"ל, מיוחסת בעיקר לעליות בתשואות-לפדיון של איגרות חוב ממשלתיות בארה"ב ובאירופה בארבעת החודשים האחרונים של שנת 2010. זאת על רקע חששות לגבי ההתאוששות הכלכלית בארה"ב ולגבי כושר הפירעון של מדינות בעלות שיעורי חוב לאומיים גבוהים.

בשנת 2010 יוסף השקל מול הדולר בשיעור של 6%, לעומת ייסוף של 0.7% בשנת 2009. שער החליפין הנומינלי האפקטיבי⁶ של השקל יוסף ב-7%, לעומת כיחות של 2.5% בשנת 2009. התפתחות השינוי בשער החליפין מול הדולר לא הייתה אחידה במהלך השנה; במחציתה הראשונה נחלש השקל לעומת הדולר ב-3%, ואילו במחצית השנייה הוא התחזק ב-9%. מגמות אלה משקפות בעיקר את היחלשות האירו לעומת הדולר במחצית הראשונה ואת התחזקותו במחצית השנייה. בשערי החליפין של המטבעות העיקריים האחרים מול השקל נרשמה מגמה דומה – היחלשות של 10.1% בשער הליש"ט (בשנת 2009 – עלייה של 10.1%) והיחלשות של 12.9% בשער האירו (בשנת 2009 – עלייה של 2.7%). השפעות אלו באו לידי ביטוי בהוצאות גבוהות של הבנק על הפרשי שערים הגבוהות השנה.

הוצאות הנהלה וכלליות קטנו השנה ב-351 מיליוני ש"ח. זאת כתוצאה מהקטנת הוצאות השכר והזכויות של עובדי בנק ישראל וגמלאיו. ירידת ההוצאות האלה נבעה בעיקר מעידכון חד פעמי של ההתחייבות האקטוארית לתשלומי פרישה לעובדים ולגמלאים, שנרשם בשנת 2009.

2. ניתוח השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים והגורמים להם

בנק ישראל ממלא את התפקידים המוטלים עליו, ופועל להשגת המטרות שנקבעו לו על פי החוק כבנק מרכזי. לפיכך פעילותו אינה מיועדת בהכרח להשגת רווחים. לחלק מן התפקידים שהבנק ממלא – ובהם ניהול יתרת מטבע החוץ, ניהול המדיניות המוניטרית, מתן שירותי בנקאות לממשלה, הנפקת המטבע והסדרת מערכת המזומנים במשק – יש השלכות משמעותיות על הדוחות הכספיים. בצד אלו יש להשגת מטרותיו ולמילוי תפקידיו של הבנק יתרונות כלכליים כלל-משקיים, שאינם מתבטאים בהכרח בדוחות הכספיים.

6 שער החליפין הנומינלי האפקטיבי מחושב כממוצע משוקלל של שערי חליפין של השקל מול 28 מטבעות (המייצגים 38 מדינות), על פי משקלות הסחר של ישראל עם מדינות אלו.

הדוחות הכספיים של הבנק ערוכים בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים, תוך התאמתם לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי, כפי שמקובל גם בבנקים מרכזיים אחרים. לצורך הכנת השפעתן של ההתפתחויות הכלכליות על הדוחות הכספיים החשבונאיים מובא להלן ניתוח של הנתונים בדוחות הכספיים, על פי המצרפים הכלכליים המתאימים לתפקידי הבנק.

בלוח 1 ובאזור 2 לעיל מוצגים הדוחות הכספיים של הבנק בסכומים נטו – כלומר היתרות נטו במאזן ותוצאות הפעילות נטו בדוח הרווח וההפסד בהתאם לתפקידים שהבנק ממלא, ובהתאם לפעילות המרכזית שהוא מבצע. דרך הצגתם שונה מהמקובל בחשבונאות, וזאת לצורך ניתוח השינויים שחלו בדוחות הכספיים.

לוח 1

היתרות המאזניות המצרפיות והרווח וההפסד בבין

לשנה שהסתיימה				
ביום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר		
2009	2010	2009	2010	
הכנסות (הוצאות)		יתרות		
(מיליוני ש"ח)				
נכסים - נטו				
5,230	2,874	228,811	251,671	יתרות מטבע חוץ ¹
735	948	20,221	19,672	תיק ניירות ערך במטבע ישראלי
5,965	3,822	249,032	271,343	סך הכול
התחייבויות והון - נטו				
(2,385)	(3,500)	176,489	213,283	המצרך המוניטרי ²
(69)	(45)	54,802	66,311	בסיס הכסף ³
(315)	(254)	19,581	14,090	יתרות הממשלה ⁴
-	-	1,700	1,541	פיקדונות התאגידים הבנקאיים במטבע חוץ
(913)	(332)	8,396	7,874	אחרים ⁵
(923)	(17,562)	4,153	2,204	חשבונות שערוך ⁶
-	-	(16,089)	(33,960)	הון הבנק
(4,605)	(21,693)	249,032	271,343	סך הכול
1,360	(17,871)	-	-	רווח (הפסד) נקי

- 1) יתרות מטבע החוץ מורכבות מסך הנכסים במטבע חוץ בחו"ל בצד הנכסים במאזן הבנק, בניכוי סך ההתחייבויות במטבע חוץ לחו"ל בצד ההתחייבויות במאזן.
- 2) יתרת המק"ם והפיקדונות לזמן קצוב במטבע מקומי, בניכוי ההלוואות המוניטריות ומכרזי הריפו.
- 3) יתרת שטרי הכסף והמעות שבמחזור בצירוף יתרת פיקדונות העו"ש השקליים של הבנקים בבנק ישראל. ההוצאות בגין סעיף זה עיקרן הוצאות הדפסת הכסף.
- 4) יתרת פיקדונות הממשלה במטבע חוץ בצירוף יתרת פיקדונות הממשלה במטבע מקומי בניכוי יתרת האשראי לממשלה.
- 5) יתרת ה"אחרים" מורכבת מיתרת אחרים במטבע מקומי בצירוף סך הנכסים האחרים (רכוש קבוע ומוסדות כספיים בין-לאומיים) בניכוי יתרת ההתחייבויות האחרות במטבע חוץ בגין מוסדות כספיים בין-לאומיים.
- 6) הרווח (הפסד) בגין סעיף זה כולל את הפרשי השערים הממומשים בגין היתרות הנקובות במטבע חוץ. (רווחי ההון הממומשים מוצגים בהתאם לסעיף עליו נוצרו).

2.1 יתרות מטבע החוץ

יתרות מטבע החוץ⁷ של הבנק הן חלק הארי של נכסיו – בסוף שנת 2010 כ-92% מסך נכסי הבנק (לוח 1). על פי חוק בנק ישראל התש"ע-2010, אחד מתפקידי הבנק הוא להחזיק את יתרות מטבע החוץ של המדינה ולנהל אותן⁸.

החזקתן וניהולן של יתרות מטבע החוץ ברמה הולמת משרתים את המטרות שהחוק קובע לבנק ומסייעים לו במילוי תפקידיו האחרים. היתרות הן מקור מזילות במטבע חוץ, שהבנק יכול להשתמש בו בעת הצורך, ועצם החזקתן מביאה תועלות למשק – הקטנת ההסתברות של משבר בשוק מטבע החוץ הישראלי ושיפור מעמדה של ישראל בסביבה הפיננסית הבין-לאומית, תועלות התומכות אף הן בהשגת מטרות הבנק ובמילוי תפקידיו. רמתן הרצויה של היתרות, העקרונות שעל פיהם הנגיד מחליט עליה, וכן מדיניות ההשקעה של היתרות והקווים המנחים אותה, נגזרים מהשימושים האפשריים של היתרות ומהתועלות שמקנה החזקתן.

שימושים אפשריים שהבנק יכול לעשות ביתרות הם: (1) כבנקאי של הממשלה – מכירת מטבע חוץ לממשלה בשעת הצורך, למשל לצורך שירות חובות המדינה במטבע חוץ או לצורך מימון יבוא בשעת חירום; (2) כל שימוש שתורם להשגת המטרה של הבנק לתמוך ביציבות המערכת הפיננסית ובפעילותה הסדירה; (3) שימוש ביתרות לצורך מילוי תפקידי הבנק: (א) ניהול המדיניות המוניטרית; (ב) תמיכה בפעילות הסדירה של שוק מטבע החוץ בישראל.

יתרות מטבע החוץ עמדו בסוף שנת 2010 על כ-71 מיליארדי דולרים, לעומת כ-61 מיליארדים בסוף שנת 2009, עלייה של כ-10 מיליארדי דולרים (כ-16%).

במונחי שקלים עמדו היתרות בסוף שנת 2010 על כ-252 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-229 מיליארדים בסוף שנת 2009, עלייה של כ-23 מיליארדים, כ-10% (איור 3).

גידולן של יתרות מטבע החוץ נבע ממספר גורמים (לוח 4): עיקר הגידול השנה, בדומה לשנה הקודמת, נבע מרכישות מטבע חוץ על ידי בנק ישראל בשוק שקל-דולר; זאת בהיקף של 11.9 מיליארדי דולרים, לעומת 19.6 מיליארדים בשנת 2009. גידול זה קוזז על ידי הפסד כולל של בנק ישראל מריבית ורווחים פיננסיים בסך של 0.8 מיליארד דולרים, לעומת רווח של 2.1 מיליארדים בשנת 2009 (לוח 2).

הרווחים הפיננסיים מחושבים במונחי דולרים, ולפיכך מושפעים במידה רבה משינויים בשער החליפין של הדולר לעומת המטבעות האחרים שהיתרות מושקעות בהם.

נוסף על כך קוזז הגידול של יתרות מטבע החוץ על ידי משיכות של המגזר הפרטי בסך של 0.2 מיליארד דולרים ושל הממשלה והמוסדות הלאומיים בסך של 0.7 מיליארד דולרים (אשתקד 4.6 מיליארדי דולרים ו-0.2 מיליארד, בהתאמה).

החל מאוגוסט 2009 פעל בנק ישראל בשוק מטבע החוץ במצבים של תנודות חריגות בשער החליפין של השקל, שאינן תואמות את התנאים הכלכליים הבסיסיים, או כאשר שוק מטבע החוץ לא תפקד כראוי.

משיכות מטבע החוץ נטו של הממשלה מסך היתרות הסתכמו בשנת 2010 בכ-0.9 מיליארד דולרים, בדומה להיקפן בשנת 2009 (כ-0.4 מיליארד).

בהשפעת המשבר העולמי עלה דרמטית סיכון האשראי במגזר הבנקאי הבין-לאומי. לפיכך החליט בנק

7 יתרות מטבע החוץ מורכבות מיתרת הסעיף "נכסים פיננסיים במטבע חוץ בחו"ל" במאזן הבנק, בניכוי יתרת הסעיף "התחייבויות פיננסיות במטבע חוץ לחו"ל". יתרות אלו משמשות לקביעת מדיניות ההשקעה של בנק ישראל ולדיווחיו לגורמים שונים, ולפיכך הן בסיס לניתוח ההתפתחויות בדברי הסבר אלו.

8 עד כניסתו לתוקף של חוק בנק ישראל התש"ע-2010, ביום 1 ביוני, נוהלו היתרות בכפיפות לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954 ולפרשנות המשפטית שהתווספה עליו במשך השנים ובהתאם למדיניות ההשקעה שקבע נגיד הבנק.

ישראל בספטמבר 2008 להפסיק את ההפקדות במערכת הבנקאות הבין-לאומית, והוראה זו עדיין בתוקף כיום. היתרה בפקידונות לזמן קצר לסוף שנת 2010 עומדת על כ-20.4 מיליארדי ש"ח, כולל פיקדונות במוסדות פיננסיים בין-לאומיים ופיקדונות בבנקים זרים בערבות ממשלתית מלאה (גידול של 7.6 מיליארדי דולרים).

2.1.1 התשואות על יתרות מטבע החוץ

בנק ישראל משקיע את יתרות מטבע החוץ בעיקר בנכסים סחירים שאריכותם הממוצעת (המח"ם – משך החיים הממוצע) קצרה יחסית. זאת כדי להבטיח רמה נאותה של מזילות ולמנוע סיכון של תנודות גדולות בערך התיק כתוצאה מתנודות אפשריות בשווקים הפיננסיים.

בנק ישראל מודד את תשואת ההחזקה של תיק היתרות במונחים של הנומרי המטבעי, סל המורכב ממספר מטבעות, שבהם מוחזקות מרבית היתרות. הרכב סל המטבעות של הנומרי נקבע על פי עקרונות קבועים, המשקפים את המטרות של החזקת היתרות. הרכבו מעודכן מעת לעת לפי הצורך, ותמיד ידוע מראש. הנומרי משמש גם עוגן לסיכון המטבעי של היתרות.

את התשואה שהושגה מהשקעת היתרות משווים לתשואה של הסמן (benchmark). הסמן הוא תיק היפותיטי בר השקעה, הבנוי מנכסים שונים על פי כללים ידועים שנקבעו מראש, והוא משקף את אסטרטגיית ההשקעה ארוכת הטווח של הבנק. תשואות ההחזקה של הנכסים הכלולים בסמן, בכל המטבעות, משוקללות על פי משקלותיהם של המטבעות בהרכב הנומרי. אריכות המטרה של הסמן נקבעת על פי גישה ה-shortfall. על פי גישה זו אריכות המטרה נקבעת כך שתשואת ההחזקה השנתית של התיק לא תרד מתחת לסף המינימום הרצוי ברמת הביטחון הרצויה. הפרמטרים שמהם נגזרת האריכות נקבעים על פי העדפות הסיכון של הבנק.

שינוי באריכות יכול לחול בעקבות שינוי בפרמטרים של הגישה, או בעקבות שינוי בנתוני התשואה לפדיון והסיכון בשוקי איגרות החוב בחו"ל שבהם מושקעות היתרות. בסוף שנת 2010 אריכות הסמנים לתיק הדולר ולתיק האירו עמדה על 9 עד 10 חודשים. בסמנים לתיקי המטבעות האחרים האריכות הייתה גבוהה יותר.

התשואה השנתית של תיק היתרות במונחי הנומרי הסתכמה בשנת 2010 ב-1.24%, לעומת תשואה של 1.14% בסמן⁹ (לוח 2). ההפרש ביניהן, 0.10%, הוא התשואה העודפת בתיק היתרות, אשר משקפת את תרומתן של החלטות ההשקעה שנתקבלו במסגרת דרגות החופש לניהול הפעיל של היתרות, החלטות המתבטאות בסטיות של הרכב התיק מהרכב הסמן. דרגות חופש אלו מצומצמות ומוגבלות על ידי מערכת של כללי ציות, שהיא חלק ממדיניות ההשקעה של היתרות. הערך המוסף של הניהול הפעיל מתבטא בפער התשואות בין תיק היתרות לבין הסמן שלו, פער שהוא בדרך כלל חיובי, ובממוצע עמד על 0.09% לשנים 1999 עד 2008, ובדומה לכך בשנת 2010. בשנת 2009 הפער היה גבוה מאוד, 1.1% – עקב התאוששות השווקים הפיננסיים העולמיים מהמשבר, שגרמה לעליית ערכם של נכסים פיננסיים רבים המוחזקים בתיק היתרות ואינם מוחזקים בסמן (נכסי מירווח). תרומת הניהול הפעיל בשנים 2001 עד 2010 הייתה, בממוצע, 0.20%.

9 התשואה על יתרות מטבע החוץ בשנת 2010 לא כוללת את התשואה שמקורה בפקידונות מטבע חוץ של הבנקים המסחריים הישראליים. פיקדונות אלו מנוהלים בנפרד משאר יתרות מטבע החוץ במטרה לקזז את החשיפה של בנק ישראל לסיכונים מטבע וריבית הנובעים מהם.

התשואה על השקעת היתרות נמדדת במונחי הנומרי. השרירותיות שבמידת התשואה במונחי מטבע ספציפי בולטת כשבוחנים את התשואה במונחי דולרים (תשואה שלילית של 1.2% השנה) ובמונחי אירו (תשואה חיובית של 6.7% השנה), וכן את התנודתיות הגבוהה של התשואות האלה לאורך השנים (לוח 2). במונחי שקלים בשנת 2010 התקבלה תשואה שלילית של כ-7.1% (לעומת תשואה חיובית של כ-3.6% בשנת 2009), וזאת עקב תרומה שלילית של הפרשי שערים לסך התשואה, תוצאת התחזקות השקל מול מטבעות הדולר והאירו, אשר חלק הארי של היתרות מושקע בהם. יש להבהיר כי התשואה במונחי שקלים, כמו כל שיעורי התשואה בלוח 2, מחושבת על פי שקלול על פני זמן של תשואות יומיות, ללא קשר לעלייה או ירידה ברמת היתרות. לפיכך היא אינה מושפעת מהיקף רכישות מטבע החוץ של בנק ישראל במהלך השנה.

לוח 2

יתרות מטבע החוץ – סך כל ההכנסות, הפרשי השערים והתשואה

2008	2009	2010	
(מיליוני דולרים)			
סך כל יתרות מטבע החוץ			
(42,513)	(60,612)	(70,913)	סוף השנה
(32,270)	(51,310)	(64,665)	ממוצע שנתי
ההכנסות והפרשי השערים			
5,700	5,230	2,874	ריבית ורווחי הון
841	(1,533)	(157)	הפרשי מחירים לא ממומשים ¹
(1,837)	454	(20,187)	הפרשי שערים
4,704	4,151	(17,470)	סך הכול
(מיליוני דולרים)			
1,593	1,330	776	ריבית ורווחי הון
226	(401)	(29)	הפרשי מחירים לא ממומשים ¹
(1,034)	1,169	(1,495)	הפרשי שערים
785	2,098	(748)	סך הכול
(אחוזים)			
5.9	1.8	1.2	ריבית ורווחי הון
(4.3)	1.8	(8.3)	הפרשי שערים
1.6	3.6	(7.1)	סך הכול
8.6	0.8	6.7	סך הכול
5.9	1.8	1.2	ריבית ורווחי הון
(3.1)	2.5	(2.4)	הפרשי שערים
2.8	4.3	(1.2)	סך הכול
5.9	1.9	1.2	במונחי הנומרי של יתרות מטבע החוץ
6.1	0.8	1.1	תשואת הסמן (benchmark)

1) הפרשי המחירים הלא ממומשים מתבטאים בשינוי השנתי בחשבון השערות ערך סחירים במטבע חוץ. (ראו ביאור 16 לדוחות הכספיים).

2) שיעורי התשואה המוצגים במונחים שנתיים, על בסיס חישוב יומי, מתייחסים להכנסות מיתרות מטבע החוץ, כולל רווחים או הפסדים כתוצאה משינויים במחירי השוק.

2.2 חשבונות השיערוך

חשבונות השיערוך כוללים רווחים לא-ממומשים מהפרשי שער על היתרות הנקובות במטבע חוץ ורווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד ושיערוך של ניירות ערך סחירים במטבע מקומי ובמטבע חוץ לשוויים ההוגן. חשבונות השיערוך מנוהלים בנפרד לכל פריט (מטבע, נייר ערך) ונזקפים לדוח הרווח וההפסד בעת מימוש אותו פריט או חלק ממנו. אין קיזוז בין סוגי פריטים שונים. יתרת ההפסד בחשבונות השיערוך, הנובעת מהפרשי הצמדה והפרשי מחירים בניירות ערך במטבע מקומי ובמטבע חוץ ומהפרשי שערים מיתרות הנקובות במטבע חוץ, נזקפת בסוף השנה לדוח הרווח וההפסד. הירידה ביתרת חשבונות השיערוך – כ-2 מיליארדי ש"ח, מיתרה של כ-4.2 מיליארדי ש"ח בסוף שנת 2009 ל-2.2 מיליארדים בסוף שנת 2010 – מורכבת מירידה בסך כ-2.2 מיליארדי ש"ח בחשבון השיערוך בגין יתרות הנקובות במטבע חוץ, מירידה בסך של כ-0.1 מיליארד ש"ח בחשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומגידול בסך של כ-0.4 מיליארד ש"ח בחשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע מקומי.

2.2.1 חשבון שיערוך בגין היתרות הנקובות במטבע חוץ

בהתאם לשיטה החשבונאית להכרה בהפרשי שערים בדוחות הכספיים של הבנק, הפרשי השער הנצברים על היתרות המאזניות אינם נזקפים במלואם לדוח הרווח וההפסד, אלא אם כן מומשו. ההכרה במימוש לגבי מטבע חוץ מסוים היא רק כשהיתרה המוחזקת באותו מטבע יורדת. הפרשי שער לא-ממומשים נזקפים לחשבון השיערוך במאזן. הפסדים עתידיים ממטבע מסוים מקוזזים תחילה מול חשבון השיערוך של אותו מטבע, אם קיים חשבון כזה, ורק לאחר מכן הם נזקפים לדוח הרווח וההפסד. יתרת חשבון שיערוך שלילית במטבע מסוים לסוף שנה נזקפת לדוח הרווח וההפסד. בשנת 2010 מומשו הפסדים מהפרשי שערים נטו בסך של כ-17.6 מיליארדי ש"ח בגין התאמת היתרות הנקובות במטבע חוץ לשער היציג, לעומת כ-0.9 מיליארד ש"ח בשנת 2009 (לוח 3). הפרשי השערים האלה נובעים מהיחלשותם של הדולר, האירו וחלק מהמטבעות האחרים שהיתרות מוחזקות בהם מול השקל במהלך השנה. הפסדים מהפרשי שערים נצברו בעיקר על יתרות מטבע החוץ – כ-20.2 מיליארדי ש"ח (לוח 3). יתרות מטבע החוץ צברו הפסדים אלו בעיקר לקראת סוף השנה, עקב ייסוף השקל מול המטבעות האחרים בתקופה זו. הפסדים מהפרשי שערים אלו קוזזו במקצת על ידי רווחים מהפרשי שערים בסך של כ-0.4 מיליארד ש"ח שנצברו על התחייבויות בגין המוסדות הכספיים הבין-לאומיים. מימוש הפסדים בגין הוצאות הפרשי שער בסוף השנה הקטין את היתרה בחשבון השיערוך.

לוח 3

הפרשי שערים בגין התאמת היתרות הנקובות במטבע חוץ לשער היציג

2009	2010	
(מיליוני ש"ח)		
נכסים		
454	(20,187)	יתרות מטבע חוץ
(1)	(7)	אשראי לממשלה - קרנות דו-לאומיות
(6)	(81)	מוסדות כספיים בין-לאומיים
התחייבויות		
138	35	פיקדונות הממשלה
(1,185)	71	פיקדונות התאגידים הבנקאיים במטבע חוץ
38	387	מוסדות כספיים בין-לאומיים
-	7	פיקדונות של הקרן הדו-לאומית
(562)	(19,775)	סך הכול
(923)	(17,562)	הפרשי שערים ממומשים
361	(2,213)	הפרשי שערים לא-ממומשים

2.2.2 חשבון שיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע חוץ

יתרת חשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע חוץ עמדה בשנת 2010 על כ-0.8 מיליארד ש"ח, לעומת כ-0.9 מיליארד בשנת 2009. (ראו ביאור 16 לדוחות הכספיים).

2.2.3 חשבון שיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע מקומי

יתרת חשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע מקומי עמדה בסוף שנת 2010 על כ-1.1 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-0.7 מיליארד בסוף שנת 2009. הסיבה לכך היא שרכיב הצבירה בגין ההצמדה למדד על הרכישות החדשות הוא עדיין קטן, ורכיב הפרשי המחירים היה אפסי, משום שמחיר איגרות החוב בסוף השנה היה קרוב מאוד למחיר הממוצע של רכישתן.

2.3 מצרף הכלים המוניטריים

מטרת המדיניות המוניטרית היא השגת יעד האינפלציה, תוך תמיכה בצמיחה וביציבות פיננסית. בנק ישראל קובע את שיעור הריבית שבו הוא מלווה לתאגידים הבנקאיים או לווה מהם לפי הצורך. באמצעות הכלים המוניטריים השונים, בנק ישראל מזרים או סופג את כמות הנזילות הדרושה בשיעור הריבית שנקבע. הכלים המוניטריים כוללים הלוואות או פיקדונות של התאגידים הבנקאיים, וכן כלי שוק – מק"ם וריפו.

בשנת 2010 המשיך בנק ישראל לרכוש דולרים כדי לקזז מעט את השפעת זרמי ההון הניכרים למשק הישראלי, וכן למשקים מהירי צמיחה אחרים בעולם, זרמים אשר הביאו להתחזקות השקל. כתוצאה מהרכישות, הוזרמה מזילות למשק מעבר לגידול המבוקש בבסיס הכסף, ובנק ישראל ספג בחזרה עודפים אלו כדי להבטיח שרמת הריבית לטווח קצר תתאם את הריבית שנקבעה. במהלך רוב השנה המשיך בנק ישראל להגדיל את חלקו של המק"ם בסך הכלים המוניטריים, וזה הגיע לכ-63% בסוף שנת 2010, לעומת כ-48% בסוף שנת 2009.

יתרת הכלים המוניטריים לסוף שנת 2010 הסתכמה ב-213 מיליארדי ש"ח לעומת 176 מיליארדים בסוף שנת 2009. בשנת 2010 השתנה הרכב המצרף המוניטרי, והיקף הפז"ק כחת, לעומת גידול יתרת המק"ם. בסוף שנת 2010 המצרף המוניטרי הורכב מ-78 מיליארדי ש"ח בפז"ק (לעומת 92 מיליארדים בסוף שנת 2009), ו-135 מיליארדי ש"ח במק"ם (לעומת 85 מיליארדים בסוף שנת 2009).

2.3.1 ההוצאות בגין הכלים המוניטריים

הוצאות הריבית נטו בגין מצרף הכלים המוניטריים הסתכמו בשנת 2010 ב-3.5 מיליארדי ש"ח, לעומת הוצאות נטו בשנת 2009 של 2.4 מיליארדים.

עליית הוצאות הריבית נבעה מעליית ריבית בנק ישראל ב-1% במהלך שנת 2010 וכן מהגדלת היקף הספיגה הנדרש בעיקר באמצעות הגדלת המק"ם. ההוצאות בגין המק"ם נותרו חלק הארי של הוצאות הריבית בגין הכלים המוניטריים, כ-2.2 מיליארדי ש"ח. זאת מפני גודלה של יתרת המק"ם (כ-115 מיליארדי ש"ח בממוצע) ביחס ליתרת הפז"ק (כ-80 מיליארדי ש"ח בממוצע) ומפני שהמק"ם מונפק לתקופה של עד שנה, ועל כן הריבית המשולמת בגינו גבוהה מזו המשולמת על הפז"ק, המופקד ליום או לשבוע.

2.4 תיק ניירות ערך במטבע ישראלי

בסוף שנת 2010 עמדה יתרת תיק ניירות הערך במטבע ישראלי על סך 19.7 מיליארדי ש"ח, בדומה ליתרה בשנת 2009 (20.2 מיליארדי ש"ח). בשנת 2009 נקט בנק ישראל מדיניות מוניטרית מרחיבה כדי לצמצם את פגיעתו של המשבר העולמי במשק הישראלי, כפי שנעשה במדינות רבות בעולם, וביצע רכישות של ניירות ערך ב-18 מיליארדי ש"ח בשוק המשני. רכישת האג"ח נועדה לתמוך בירידת הריביות לטווחים הארוכים יותר, ובכך להקל את תנאי האשראי במשק ולתמוך בפעילות הכלכלית. רכישות אלו הופסקו באוגוסט 2009.

בשנת 2010 הסתכמו הכנסות הריבית מתיק זה בכ-0.9 מיליארד ש"ח (לעומת כ-0.8 מיליארד בשנת 2009).

ההכנסות מריבית והפחתות הניכיון או הפרמיה בגין תיק זה נרשמות בדוח הרווח וההפסד על בסיס

צבירה. ההכנסות מהפרשי הצמדה, וכן השיערוך לשווי השוק, נזקפים לחשבון השיערוך במאזן. יתרת חשבון שיערוך בחובה נזקפת בסוף שנה לדוח הרווח וההפסד. בסוף שנת 2010 יתרת חשבון השיערוך הייתה חיובית.

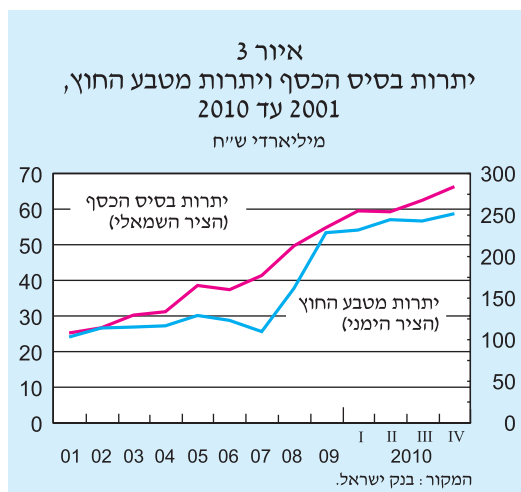
2.5 בסיס הכסף

בסיס הכסף, המורכב משטרי הכסף והמעוות שבמחזור ומפיקדונות העו"ש השקליים של הבנקים בבנק ישראל, גדל השנה בכ-10%, מיתרה של 54.8 מיליארדי ש"ח בסוף שנת 2009 ליתרה של 66.3 מיליארדים בסוף שנת 2010 (איור 3).

במשטר של יעד אינפלציה, שבו מכשיר המדיניות להשגת היעד הנומינלי הוא הריבית, כמות הכסף נקבעת על פי הביקוש של הציבור. בנק ישראל סופג את עודפי הנזילות שנוצרים במערכת הבנקאית, כדי להבטיח שהריביות לטווח הקצר ביותר יתאמו את הריבית המוצהרת. לפיכך התפתחות מצרכי הכסף, ובתוכם בסיס הכסף, משקפת את ביקוש הציבור לכסף, בהינתן ריביות השוק ותנאי המשק. לנוכח הריבית הנמוכה על הפיקדונות לטווחים הקצרים בחר הציבור להשאיר את כספו בחשבונות עו"ש, כתחליף לפיקדונות לזמן קצר, ובכך הביא לעלייה האמורה בבסיס הכסף.

בנק ישראל הזרים נטו לבסיס הכסף כ-11 מיליארדי ש"ח, ואילו הממשלה והמוסדות הלאומיים ספגו כ-1.4 מיליארדי ש"ח (לוח 4). עיקר הזרמת בנק ישראל נבעה מהמדיניות המוניטרית המרחיבה שהבנק נקט השנה: רכישות מטבע החוץ הזרימו נזילות של 43 מיליארדי ש"ח, ובנק ישראל ספג את עודפי הנזילות בכלים המוניטריים נטו – ספיגה של כ-50 מיליארדי ש"ח באמצעות המק"ם, לעומת הזרמה של כ-14 מיליארדים באמצעות הפז"ק.

הוצאות הדפסת הכסף הסתכמו השנה ב-53 מיליוני ש"ח, לעומת כ-72 מיליונים בשנת 2009. ביום 31 בדצמבר 2010 תם המועד החוקי להמרת שטרות מסדרה א' של השקל החדש ומעוות בעריך 5 אגורות. באותו יום הכיר הבנק בהכנסות בערך הנקוב של שטרות מסדרה א' של השקל החדש ושל מטבעות בעריך 5 אגורות המצויים בידי הציבור ולא הומרו לסדרה החדשה – בסכום של כ-220 מיליוני שקלים חדשים. הכנסה זו הוצגה בסעיף "הכנסות פיננסיות אחרות – שונות".

לוח 4

בסיס הכסף ויתרות מטבע החוץ – השינויים ומקורותיהם

השנה	השינוי בבסיס הכסף	תרומת המגזרים ליתרות מטבע החוץ					הזרמת (+) / ספיגת (-) הממשלה והמוסדות הלאומיים ¹		
		הזרמת (+) / ספיגת (-) בנק ישראל	הזרמת (+) מהמרות מטי"ח בבנק ישראל	התאמות ²	המגזר הפרטי ³	בנק ישראל	ממשלה ומוסדות לאומיים ⁴	השינוי ביתרות מטבע החוץ ⁵	(1)=(2)+(3)+(4)+(5)
		(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)=(6)+(7)+(8)	
		(מיליוני ש"ח)	(מיליוני דולרים)						
2001	4,364	(2,611)	7,675	-	(700)	1,067	(944)	18	
2002	1,437	(6,065)	9,265	-	(1,763)	2,040	(200)	489	
2003	3,567	3,479	1,425	-	(1,337)	1,445	1,877	2,118	
2004	966	1,601	1,070	-	(1,705)	993	482	844	
2005	7,357	(1,452)	9,920	-	(1,111)	1,026	75	1,226	
2006	(1,176)	(3,789)	3,797	-	(1,184)	25	1,845	1,197	
2007	3,979	(10,809)	15,693	-	(905)	(196)	2,512	(596)	
2008*	8,297	(17,371)	(17,305)	43,995	(1,022)	4,291	(3,204)	13,876	
2009	5,141	(14,195)	(58,855)	77,413	778	(4,559)	(208)	18,099	
2010	11,509	1,418	(32,962)	43,752	(699)	11,150	(650)	10,301	
I	4,709	(1,855)	(1,676)	8,444	(204)	905	980	1,863	
II	(249)	8,573	(20,240)	11,686	(268)	1,417	(611)	621	
III	3,220	(5,799)	4,321	4,874	(176)	19	(792)	3,164	
IV	3,829	499	(15,367)	18,748	(51)	(11)	(227)	4,653	

- (1) הזרמת הממשלה כוללת גם את הזרמות המוסד לביטוח לאומי ובנק הדואר.
- (2) ההתאמות כוללות: העברות של המוסדות הלאומיים מחו"ל, המתבצעות באמצעות הבנקים, אך מוגדרות כהזרמת המגזר הציבורי (בטור 2). תקבולים ותשלומים מקומיים של בנק ישראל והממשלה במטבע חוץ למגזר הפרטי, כדוגמת תקבולי מס הכנסה במטבע חוץ, אינם משנים את בסיס הכסף, שכן הם מועברים במישרין מהמגזר הפרטי לממשלה; מצד אחד הם מוגדרים כספיגה של הממשלה, ואילו מהצד האחר הם מוגדרים כתרומה של המגזר הפרטי ליתרות מטבע החוץ.
- (3) כולל את תשלומי מס ההכנסה של המגזר הפרטי במטבע חוץ.
- (4) העברות של הממשלה והמוסדות הלאומיים מחו"ל והכנסות בנק ישראל מיתרות מטבע החוץ (הכנסות מריבית, רווחי הון והפרשי שערים צולבים בין הדולר למטבעות חוץ אחרים).
- (5) כולל את השינוי בריבית שנצברה על יתרות מטבע החוץ.
- * נתונים לפי תאריך הערך, שאר הנתונים הם לפי תאריך המאזן.

2.6 פיקדונות עו"ש של התאגידים הבנקאיים

פיקדונות העו"ש של התאגידים הבנקאיים בבנק ישראל משמשים למילוי חובת הנזילות של הבנקים, בהתאם להוראות בנק ישראל, ולסליקה של תשלומים שונים המתבצעים באמצעות הבנקים. יתרת הפיקדונות עמדה בסוף שנת 2010 על כ-21.5 מיליארדי ש"ח, לעומת 13.3 מיליארדים בסוף שנת 2009.

הממשלה ספגה בשנת 2010, באמצעות הבנקים המסחריים, 2.7 מיליארדי ש"ח, לעומת הזרמה בסך של כ-6.6 מיליארדים בשנת 2009. הציבור משך מהתאגידים הבנקאיים מזומנים בהיקף של 5.3 מיליארדי ש"ח, לעומת 13.4 מיליארדים בשנת 2009 (לוח 5).

בנק ישראל הזרים נטו לבנקים המסחריים כ-11 מיליארדי ש"ח (לעומת 18 מיליארדים בשנת 2009), באמצעות רכישות של מטבע חוץ (כ-44 מיליארדי ש"ח), וסכג באמצעות הכלים המוניטריים השונים (כ-33 מיליארדי ש"ח).

לוח 5

פיקדונות התאגידים הבנקאיים בבנק ישראל

	במטבע מקומי	במטבע חוץ	במטבע מקומי	במטבע חוץ	במטבע מקומי	במטבע חוץ	במטבע מקומי	במטבע חוץ	סך הכול
	2010	2009	2008						
(מיליוני ש"ח)									
השינוי בפיקדונות של התאגידים הבנקאיים ¹									
פעילות עם הממשלה ²	2,660	1,418	4,078	(6,629)	(74)	(6,703)	(9,574)	711	(8,863)
משיכה (-) של שטרי כסף בבנק ישראל	(5,254)	-	(5,254)	(13,423)	-	(13,423)	(13,393)	-	(13,393)
פעילות עם בנק ישראל ³	(32,894)	(71)	(32,965)	(59,016)	1,185	(57,831)	(17,453)	1,797	(15,656)
העברות מחו"ל (+) / לחו"ל (-)	-	(1,511)	(1,511)	-	(19,134)	(19,134)	-	14,916	14,916
המרות מטבע חוץ בבנק ישראל	43,752	-	43,752	77,413	-	77,413	43,995	-	43,995
התאמות	(93)	5	(88)	(334)	12	(322)	(672)	14	(658)
סך כל השינוי	8,171	(159)	8,012	(1,989)	(18,011)	(20,000)	2,903	17,438	20,341
הפקדות שטרי כסף של בנק הדואר בבנק ישראל ⁴	1,783	-	1,783	6,607	-	6,607	8,620	-	8,620

1. לא כולל את השינוי בפיקדונות לזמן קצוב.
2. הזרמת הממשלה הנעשית באמצעות פיקדונות עו"ש של התאגידים הבנקאיים.
3. הפקדות פיקדונות לזמן קצוב, רכישת מק"ם, מכירת איגרות חוב ממשלתיות ותשלומי ריבית שונים.
4. הפקדות של שטרי כסף המבוצעות בעיקר על ידי בנק הדואר; הפקדות אלו הן ספיגה של הממשלה וכלולות בהגדרת "הזרמת הממשלה".

2.7 פיקדונות התאגידים הבנקאיים במטבע חוץ

יתרת פיקדונותיהם של התאגידים הבנקאיים במטבע חוץ עמדה בסוף שנת 2010 על 1.5 מיליארדי ש"ח, בדומה ליתרה בסוף שנת 2009 (1.7 מיליארדי ש"ח). (לוח 1).

2.8 חשבונות הממשלה

סעיף 48(א) לחוק בנק ישראל התש"ע-2010, שנכנס לתוקף ביום 1 ביוני 2010, קובע (בדומה לחוק הקודם) כי "הבנק יהיה הבנקאי היחיד של הממשלה לעניין פעילותה הבנקאית במטבע ישראלי". בהתאם לכך הממשלה מנהלת באמצעות בנק ישראל את פעילותה במטבע מקומי, וכן חלק ניכר מפעילותה במטבע חוץ.

חשבונות הממשלה כוללים את פיקדונות הממשלה בשקלים ובמטבע חוץ¹⁰, וכן את האשראי לממשלה. האשראי לממשלה עיקרו מקדמות ארוכות מועד שניתנו לממשלה בשנות השמונים לצורך מימון גירעונותיה התקציביים. במאוס 2010 נחתם הסכם עם הממשלה על ארגון-מחדש של החוב עם אופציה לפירעון מוקדם, ובזאת הסתיימו חילוקי הדעות שהיו בין הבנק לממשלה בעניין היתרות האלו. על פי ההסכם נעשה חישוב לשם ארגון-מחדש של החוב, ובנק ישראל הסכים להפחית את הריבית ולהאריך את תקופת הפירעון. כן ניתנה לממשלה אופציה לפירעון מוקדם על פי התנאים החדשים, בסכומים מהוונים לתאריך הפירעון. הממשלה ניצלה את האופציה ופרעה את החוב, ביום 9 במאוס 2010, בפירעון מוקדם, בסך של 394 מיליוני ש"ח. ההפרש בין יתרת החוב לפני חתימת ההסכם לסכום ששולם בפירעון המוקדם נזקף לדוח הרווח וההפסד.

עיקר ההשפעה נרשמה כהפרשה בשנה קודמת, משום שמיתווה ההסכם היה ידוע עוד בסוף שנת 2009. ההשפעה בגין שנים קודמות נכללה בסעיף "הוצאות ריבית לממשלה".

לפיכך יתרת האשראי לממשלה עמדה על אפס בסוף שנת 2010, לעומת כ-0.8 מיליארד ש"ח בסוף שנת 2009.

פיקדונות הממשלה הסתכמו בסוף שנת 2010 בכ-14.2 מיליארדי ש"ח, לעומת 20.3 מיליארדים בסוף שנת 2009. הירידה נטו בפיקדונות הממשלה נבעה בעיקר מירידה של כ-7.3 מיליארדי ש"ח בפיקדונות הממשלה במטבע חוץ, בניכוי עלייה של הפיקדונות במטבע מקומי בסך כ-1.1 מיליארדי ש"ח (לוח 6).

גיוס ההון נטו של הממשלה בחו"ל היה השנה חיובי, בסך של 44 מיליוני דולרים בלבד, עקב פירעונות אג"ח ובונדס. בשנת 2010 הנפיקה הממשלה אג"ח בחו"ל בסכום של 1.5 מיליארדי אירו, ונוסף על כך גייסה כ-1.1 מיליארדי דולרים באמצעות מפעל הבונדס.

10 פיקדונות הממשלה במטבע מקומי ניתנים לקיזוז ביניהם, למעט מספר פיקדונות חריגים, אך לממשלה אין כוונת קיזוז בין פיקדונות הממשלה במטבע מקומי לפיקדונותיה במטבע חוץ, ולכן יתרות אלו מוצגות בדוחות הכספיים בנפרד. בניתוח כלכלי, כפי שמוצג בדברי הסבר אלו, ההתייחסות היא ליתרות הממשלה נטו, כלומר ליתרות המאזן המוצגות בצד הזכות של המאזן בניכוי היתרות המוצגות בצד החובה.

לוח 6

פיקדונות הממשלה בבנק ישראל – השינויים והגורמים להם

2008	2009	2010	
(מיליוני ש"ח)			
היתרות ליום 31 בדצמבר			
פיקדונות הממשלה			
1,506	11,852	12,979	במטבע מקומי
6,860	8,480	1,228	במטבע חוץ
8,366	20,332	14,207	סך כל פיקדונות הממשלה
השינוי השנתי בפיקדונות הממשלה			
(12,509)	(1,278)	(3,312)	תרומת הממשלה ליתרות מטבע החוץ ¹
18,469	14,949	(598)	ספיגת (הזרמת) הממשלה
(1,094)	(1,709)	(2,065)	התנועות הכספיות בין הממשלה לבנק ישראל ²
201	4	(150)	התאמות ³
5,067	11,966	(6,125)	סך כל השינוי

1. הכנסות והוצאות של הממשלה בחו"ל, קבלת ופירעון הלוואות של הממשלה בחו"ל.
2. תשלום ריבית ופדיון איגרות חוב ממשלתיות המוחזקות בידי בנק ישראל; עמלות שונות מהממשלה; אשראי לממשלה – תשלום ריבית, פירעון קרן ותשלום הפרשי הצמדה וריבית על פיקדונות הממשלה (בשקלים ובמטבע חוץ); הפרשי שערים על פיקדונות הממשלה במטבע חוץ; העברת רווחי בנק ישראל.
3. ריבית שנצברה על פיקדונות הממשלה לסוף השנה; תשלומי ריבית של הממשלה על אשראי לממשלה בגין קרנות דו-לאומיות (תשלומים אלו כלולים ב"הזרמת הממשלה", אך נכללו, בלוח זה, גם ב"תנועות כספיות בין הממשלה לבנק ישראל"); פדיון איגרות בונדס לתיירים השוהים בישראל. (הפדיון מקטין את הפיקדונות השקליים של הממשלה, אך אינו כלול בהגדרת "הזרמת הממשלה").

2.9 הון הבנק

הון בנק ישראל מורכב מהון המניות והקרן השמורה בניכוי יתרת ההפסד. יתרת הון הבנק במאזן כוללת התאמה חד-פעמית של סעיפים לא-כספיים במאזן למדד המחירים לחודש דצמבר 2003, בהתאם להוראות תקן חשבונאי מספר 12 של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות. התאמה זו הגדילה את הון המניות של הבנק והקרן השמורה לכ-4 מיליארדי ש"ח, לעומת 320 מיליוני ש"ח לפני כן.

2.9.1 הגירעון בהון הבנק

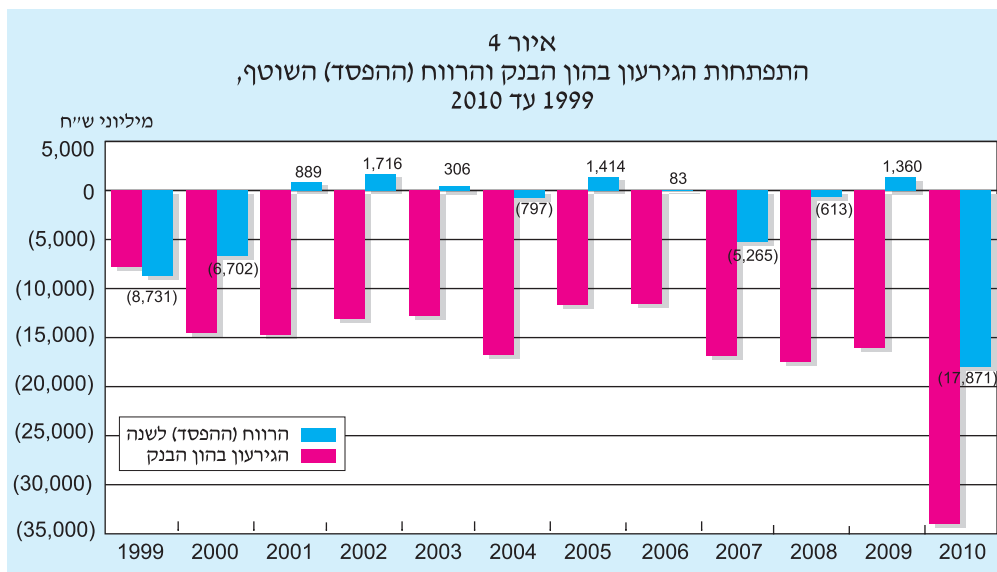
בסוף שנת 2010 הגרעון בהון הבנק עמד על סך של 37.9 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-20.1 מיליארדים בסוף שנת 2009, עלייה שנבעה מההפסד לשנת 2010 בסך של כ-17.9 מיליארדי ש"ח. עיקר ההפסד נוצר מהוצאות הפרשי שערים בסך כ-17.6 מיליארדי ש"ח בשנת 2010, לעומת כ-0.9 מיליארד בשנת 2009.

ההפסד בשנת 2010 התווסף ליתרת ההפסד שצבר הבנק (איור 4). זוהי תוצאה של חוסר איזון המטבעי בהרכב הנכסים וההתחייבויות של בנק ישראל. חוסר איזון זה חושף את הבנק לתנודתיות בתוצאות הכספיות המדווחות, ולפיכך הביא ייסוף השקל לעומת המטבעות העיקריים שבהם מחזיק בנק ישראל להוצאות גבוהות של הפרשי שערים בסוף שנת 2010.

בהתאם לחוק בנק ישראל התש"ע-2010, בתום שלושה חודשים מתום כל שנה יעביר הבנק בפועל לממשלה רווחים בהתאם להוראות אלה:

1. אם ההון יעמוד על שיעור של 2.5 אחוזים או יותר מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה לרווח הנקי, בניכוי יתרת עודפים אם היא שלילית.
2. אם ההון יעמוד על שיעור העולה על אחוז אחד מסך הנכסים, אך פחות מ-2.5 אחוזים מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה ל-50 אחוזים מהרווח הנקי, בניכוי יתרת העודפים, אם היא שלילית.
3. אם ההון יעמוד על שיעור של אחוז אחד או פחות מסך הנכסים, לא יועברו רווחים.

מאחר שלבנק ישראל גירעון בהון, לא העביר הבנק לממשלה רווחים בשנת 2010 בהתאם להוראות אלה.

סקירה על מערכות התשלומים והסליקה בישראל לשנת 2010

מבוא

מערכות התשלומים והסליקה הן חלק חיוני של התשתית הכלכלית והפיננסית במשקים מודרניים, ותפקודן היעיל תורם להתפתחותם וליציבותם הפיננסית של המשקים. מערכות תשלומים וסליקה שאינן אמינות דיין עשויות לחשוף את המשתתפים בהן לסיכונים, ואף להעביר סיכונים ממערכת כלכלית אחת לאחרת עד כדי התפתחות סיכון מערכתי. גידול הפעילות הפיננסית לצד גידול היקפי התשלומים בשוקי ההון הבין-לאומיים, המאפיינים משקים רבים בעולם, העצימו את חשיבותן של מערכות אלו. ההכרה בחשיבותן של מערכות התשלומים והסליקה בעולם בשנים האחרונות הניעה מוסדות פיננסיים בין-לאומיים וכן בנקים מרכזיים במדינות רבות, בניהן ישראל, לייעל את תהליכי הסליקה, להפחית סיכונים ולפקח על מערכות התשלומים והסליקה. בנק ישראל - כבנק מרכזי במדינה - שואף לחזק את היציבות הפיננסית במשק, ולכן פועל לקידום הבטיחות, היעילות והאמינות של מערכות התשלומים והסליקה בישראל.

בנק ישראל פועל מכוח **חוק בנק ישראל, התש"ע-2010** (להלן: "חוק בנק ישראל"), אשר קובע כי אחד מתפקידי הבנק הוא להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן. כמו כן פועל בנק ישראל מכוח **חוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008** (להלן: "חוק מערכות התשלומים"), הקובע את סמכות בנק ישראל לפקח על מערכות התשלומים הפועלות בישראל וכולל התייחסות להסדרים שונים הנחוצים לתפעולן התקין של מערכות התשלומים בכלל ומערכת זה"ב (זיכויים והעברות בזמן אמת) בפרט.

1. ההתפתחויות העיקריות בשנת 2010

בשלהי 2009 החל בנק ישראל לפעול להקמת גוף חדש שיפקח על מערכות התשלומים והסליקה בישראל, וזאת על פי חוק מערכות התשלומים. הקמת גוף הפיקוח על מערכות התשלומים היא מהלך מורכב, שיימשך עד שנת 2012. בנק ישראל מקבל ייעוץ וליווי של הבנק העולמי בנושא זה. פעולת הבקרה של בנק ישראל על מערכות התשלומים היא חלק מאחריותו הרחבה להבטיח את יציבות התשתית הפיננסית. פעולת הבקרה מתמקדת בזיהוי סיכונים פוטנציאליים בפעילותן של מערכות התשלומים ובנקיטת צעדים לביטול סיכונים אלו או לשליטה בהם. ההכרה בחשיבות מעורבותו של הבנק המרכזי במערך התשלומים והסליקה באה לידי ביטוי בארבעה עקרונות ליבה לבנקים מרכזיים, שקבע הבנק הבין-לאומי לסליקה¹. אלה מתייחסים, בין היתר, לאחריות הבנק המרכזי לפקח על מערכות התשלומים והסליקה ולשתף פעולה עם גורמי פיקוח שונים ועם בנקים מרכזיים בעולם. ההכרה בעוצמה ובגודל הסיכונים הכרוכים בסליקה הניעה את הבנק הבין-לאומי לסליקה, לפני יותר מעשור, לקבוע תקנים בין-לאומיים למערכות תשלומים וסליקה בעלות חשיבות מערכתית². תפקיד הפיקוח על מערכות התשלומים כולל, בין היתר, בחינה של עמידת המערכות בעקרונות אלה.

1 ה-BIS (Bank of International Settlement) Core Principles for Systemically Important Systems 2

חוק מערכות התשלומים, אשר מעגן את סמכות בנק ישראל לפקח על מערכות התשלומים, מקנה לנגיד סמכות להכריז על מערכת תשלומים כ"מערכת מבוקרת" או כ"מערכת מבוקרת מיועדת", שהסליקה בה היא סופית. עד כה הוכרזו מערכת זה"ב ומערכת ה-CLS³ (Continuous Linked Settlement) כמערכות מבוקרות מיועדות. בנק ישראל משתתף בקבוצת פיקוח בין-לאומית המפקחת על ה-CLS, בראשות הבנק המרכזי של ארה"ב (Federal Reserve Bank), ובה נציגים מכל הבנקים המרכזיים של המדינות שמטבעותיהן נסלקים ב-CLS. על פי החוק, מסלקות הבורסה כפופות לפיקוחה של הרשות לניירות ערך. בנק ישראל, בתפקידו כאחראי להבטחת היעילות והיציבות של מערכות התשלומים והסליקה, פועל בשיתוף פעולה עם הרשות, וזאת לפי מזכר הבנות שנחתם בין שני הגופים.

נוסף על פרויקט הקמת הפיקוח על מערכות תשלומים, המשיך בנק ישראל בשנת 2010 בפעולותיו להגברת היעילות והבטיחות של המערכות השונות, להתאמה של מערך התשלומים והסליקה בישראל לתקנים בין-לאומיים.

להלן פירוט הפעולות העיקריות שבוצעו בשנת 2010.

עידוד השימוש באמצעים אלקטרוניים מתקדמים ומופחתי סיכונים

ביולי 2010 יצא הבנק במסע פרסום של מערכת זה"ב באמצעות האינטרנט, העיתונות הכלכלית ועלוני ייעודיים שהופצו בסניפי הבנקים. מטרת מסע הפרסום הייתה להגביר את מודעות הגופים העסקיים למערכת זה"ב ולהציג בפניהם את יתרונותיה של המערכת ואת פשטות השימוש בה. במקביל שודרג אתר האינטרנט של בנק ישראל⁴, במטרה להנגיש את המידע לגופים העסקיים ולציבור הרחב. כצעד משלים למסע הפרסום קידם בנק ישראל, בשיתוף עם הבנקים, הפחתת זמנית של העמלות הנגבות מהלקוחות בגין העברות במערכת זה"ב ואלו הופחתו בשיעור ממוצע של כ-40 אחוזים⁵. מהלך נוסף שבוצע בנושא הוא הורדת סכום הסף להעברות תשלומים במס"ב (מרכז הסליקה הבנקאי) מ-3 מיליון ש"ח, למיליון ש"ח: כל פעולה שסכומה מעל מיליון ש"ח חייבת להתבצע באמצעות מערכת זה"ב, למעט חריגים שקבע בנק ישראל. צעדים אלה הביאו לגידול המספר והסכום של פעולות הלקוחות במערכת זה"ב, ולהפחתת הסכום הממוצע לתנועה.

הפחתת השימוש באמצעי תשלום מבוססי נייר

בשנה הנסקרת החליט בנק ישראל לבחון את הרפורמה שהונהגה במספר מדינות בשנים האחרונות להפחתת השימוש באמצעי תשלום מבוססי נייר. השימוש בצ'קים בישראל נרחב יחסית למקובל באירופה⁶: הצ'קים בישראל משמשים את המגזר העסקי וכן את משקי הבית, בין היתר, לצורך תשלומי מסים (גם בסכומים גבוהים). במסגרת לימוד נושא זה נמצא כי רמת הסיכונים הכרוכה בשימוש בצ'קים גבוהה משמעותית מאשר באמצעי התשלום האחרים, וכי עלות הטיפול בצ'ק גבוהה מעלות הטיפול במספר אלקטרוני. בשנת 2011 ילמד בנק ישראל את המצב בארץ, בשיתוף עם גורמים נוספים בעלי עניין.

3 מערכת בין-לאומית המאפשרת סליקה בין 17 מטבעות שונים, ביניהם מטבע השקל החדש.

4 כתובת האתר: www.bankisrael.org.il/paymentsystems/paymentsystems.htm

5 פירוט העמלות המעודכנות בכל אחד מהבנקים מופיע באתר האינטרנט של בנק ישראל בפרק תחום מערכות התשלומים והסליקה, וכן באתרי האינטרנט של הבנקים.

6 כ-59 אחוזים ממספר הוראות התשלום הנשלקות בזה"ב, במס"ב (זיכויים) ובמסלקת הנייר, לעומת אכס עד כ-20 אחוזים במדינות אירופה.

כמו כן בוחן בנק ישראל את תהליך הסליקה במסלוקת הציקים והחל בפיתוחה של מערכת מסלוקה חדשה אשר תופעל על ידו. במסגרת זו המשיך ועד המסלוקה לחפש חלופות אלקטרוניות לביצוע הוראות תשלום הנסלקות היום ידנית במסלוקת הנייר (הצגות והחזרות של חיובים וזיכויים ידניים). במהלך שנת 2010 פעל ועד המסלוקה לצמצום הסליקה הידנית, מתוך כוונה להגיע בסוף התהליך לביטולה המלא.

הגברת הבטיחות של מערכות התשלומים

IBAN (International Bank Account Number)

תקן בין-לאומי (ISO 13616) לזיהוי חשבונות בנק. השימוש ב-IBAN מאפשר עיבוד אוטומטי של עסקאות (STP), מבטיח את נכונות מספר החשבון ותורם לתקינה.

מספר IBAN מורכב ממחרוזת של תווים, המציניים את מספר חשבון הבנק, מספרי הבנק והסניף, קוד המדינה ושתי ספרות ביקורת, כפי שמפורט להלן:

מבנה ה-IBAN בישראל

מספר החשבון	קוד הסניף	קוד הבנק	מספר הביקורת	קוד המדינה
13 תווים	3 תווים	3 תווים	2 תווים	IL

ייחשפו לקוד זה באמצעות דיוור ישיר ועל ידי פרסום בסניפי הבנקים; כן נבחנת האפשרות להציג את הקוד על גבי אמצעי תשלום נוספים כגון כרטיסי אשראי וצ'קים.

בשנה הנסקרת המשיך בנק ישראל לפעול להבטחת המשכיות העסקית במערך התשלומים והסליקה. בשנים האחרונות יצר הבנק שורה של הסדרים ונהלים שמטרתם להביא להמשכיות העסקית של מערכת זה"ב גם במקרה של כשל טכני או עסקי. כמו כן הקים בנק ישראל מערכות גיבוי לרכיבים שונים של מערכת זה"ב ואתר גיבוי כולל למערכת זו - צעדים המצמצמים את הסיכון התפעולי. בשנת 2010 בוצעו ניסויים המדמים הפרעות שונות לתהליכי עבודה שגרתיים - קלים וקיצוניים.

יישום חוק בנק ישראל

חוק בנק ישראל קובע (בסעיף 4) כי אחד מתפקידיו של בנק ישראל הוא "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". חוק זה, בשילוב עם חוק מערכות התשלומים, מקנה לבנק ישראל את הסמכות לבצע את תפקידיו במערך התשלומים והסליקה, וביניהם הפעלת מערכות תשלומים בעלות חשיבות מערכתית ופיקוח על מערכות התשלומים.

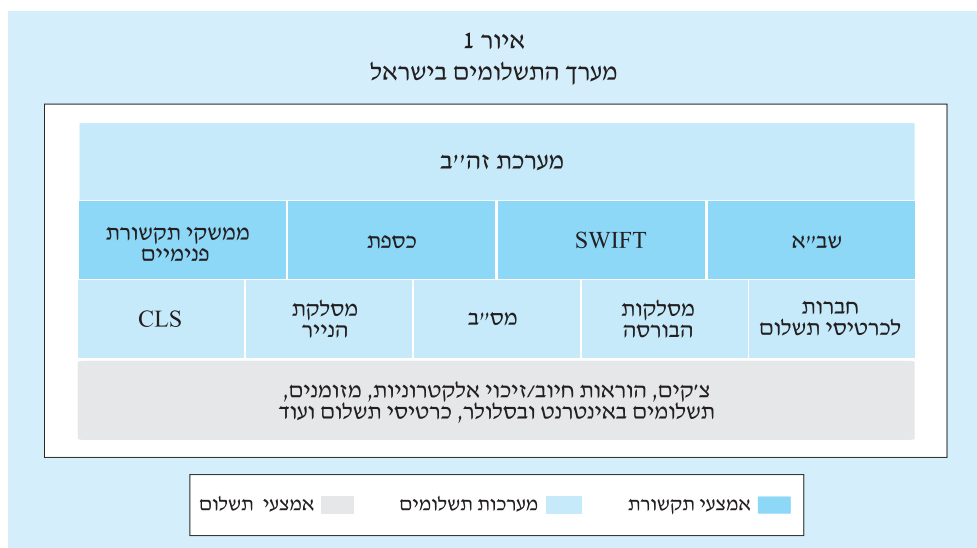
בשנה הנסקרת פעל בנק ישראל להתחלת היישום של חוק בנק ישראל החדש. לחוק החדש יש השפעה גם על תחום מערכות התשלומים והסליקה, שכן הוא מתיר, בנסיבות מיוחדות שבהן יש חשש ממשי ליציבותה של המערכת הפיננסית או לפעילותה הסדירה, פתיחת חשבונות בבנק ישראל ומתן אשראי לנזקים פיננסיים שאינם תאגידים בנקאיים. כן פועל בנק ישראל לקביעת כללים ותקנים לפעילות מערכות התשלומים ולעדכון שוטף של הכללים הקיימים.

הקמת מסד נתונים

בשנת 2010 החל תכנון של מסד נתונים על הפעילות של גורמים מרכזיים במערך התשלומים והסליקה במשק הישראלי, וביניהם המסלקות השונות (זה"ב, מס"ב, מסלקת הנייר ומסלקות הבורסה לניירות ערך), החברות לכרטיסי תשלום והמשתתפים במערכות התשלומים (התאגידים הבנקאיים, בנק הדואר ובנק ה-CLS). מאגר זה יכיל נתונים שנאספו בעבר ונתונים עדכניים, וישמש לצורך ניתוח מגמות בתחום ולצורכי דיווח פנימי ודיווח לגופים בין-לאומיים כגון ה-BIS.

2. סקירה על מערך התשלומים בישראל

התשתית הפיננסית בישראל כוללת מערכות תשלומים וסליקה בין-בנקאיות המשמשות להעברה וסליקה של תשלומים, מערכות תקשורת ואמצעים לכיצוע תשלומים (איור 1). מערכות התשלומים החשובות בישראל כוללות, בין היתר, את מערכת זה"ב, המיועדת להעברת סכומים גבוהים בזמן אמת ובאופן סופי; את מסלקת הנייר, המיועדת להעברת ממסרים (צ'קים וכן זיכויים וחיוכים שונים) הניתנים על גבי נייר; מס"ב, שבה נסלקות הוראות חיוב וזיכוי אלקטרוניות; מסלקות הבורסה לניירות ערך בתל אביב (מסלקת ניירות הערך ומסלקת המעו"ף) והחברות לכרטיסי תשלום. מערכת ה-CLS, הפועלת מחוץ לישראל, היא חלק ממערך התשלומים והסליקה בישראל; היא סולקת את המטבע הישראלי מול מטבעות זרים הנסלקים ב-CLS.

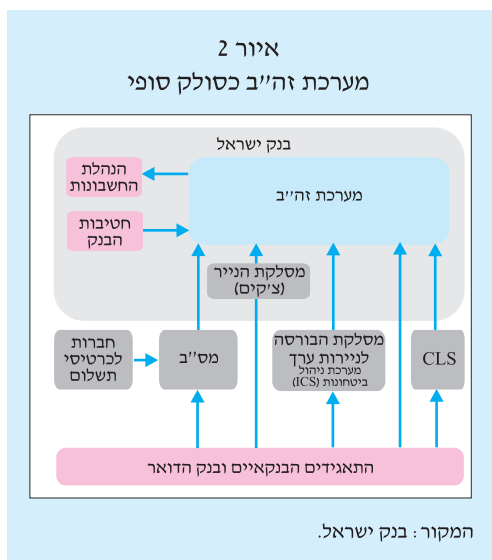
מערך התשלומים מקיף פעולות באמצעי תשלום שונים, ביניהן: הוראות לחיוב/זיכוי אלקטרוני כגון הוראות תשלום במערכת זה"ב או במס"ב, תשלומים בצ'קים, תשלומים בכרטיסי תשלום מסוגים שונים כגון כרטיסי אשראי, כרטיסי חיוב וכרטיסים מסוג pre-paid. כמו כן ישנם תשלומים במזומנים, תשלומים באמצעות האינטרנט ותשלומים באמצעות הטלפון הסלולרי.

המשתתפים במערכות התשלומים השונות רובם בנקים מסחריים וגופים מוסדיים גדולים. הציבור הרחב עושה שימוש ישיר באמצעי התשלום השונים ומזקק למערכות תשלומים בין-בנקאיות לשם העברת כספים מבנק לבנק. העברת כספים מחשבון אחד לחשבון אחר באותו בנק אינה מצריכה שימוש במערכת תשלומים בין-בנקאית.

2.1 מערכות התשלומים הפועלות בישראל

2.1.1 מערכת זה"ב

מערכת זה"ב (זיכויים והעברות בזמן אמת) שהושקה בישראל ביולי 2007, היא מערכת מסוג RTGS (Real Time Gross Settlement), הפועלת במרבית המדינות בעולם, המפותחות והמתפתחות.

המערכת סולקת תשלומים מייד, והתשלומים שנשלקו הם סופיים ואינם ניתנים לביטול. המשתתפים במערכת הם התאגידים הבנקאיים, בנק הדואר ובנק ה-CLS (להלן: "המשתתפים בסליקה"), המסלקות (מס"ב), מסלקות הבורסה, מסלקת הנייר) וחטיבות בנק ישראל. אחת המטרות העיקריות של מערכת זה"ב היא למזער את הסיכונים השונים הקיימים במערכות סליקה אחרות - הסיכון המערכתי, סיכון הנזילות, סיכון האשראי, הסיכון המשפטי והסיכון התפעולי.

במערכת זה"ב נסלקים זיכויים דו-צדדיים בין לקוחות ובין המשתתפים בסליקה, וכן זיכויים בין המשתתפים בסליקה ובנק ישראל - אשראי לבנקים, פיקדונות של הבנקים בבנק ישראל, משיכת מזומנים מבנק ישראל ועוד. המערכת היא

גם הסולק הסופי של כל מערכות התשלומים הפועלות בישראל, משום שהיא סולקת את תוצאות הנטו של מערכות התשלומים האחרות (מס"ב, מסלקת הנייר והבורסה).

הסליקה במערכת זה"ב מתבצעת לאורך כל יום העבודה, בין השעות 7:45 בבוקר ו-18:30 בערב, בזמן-אמת. כל הוראת תשלום המגיעה למערכת נסלקת בנפרד, ללא קיזוז בין תנועות החובה והזכות של הבנק השולח. בנק ישראל מעמיד לרשות הבנקים המשתתפים בסליקה אשראי תוך-יומי, שאותו הם יכולים לנצל על פי צורכיהם לאורך כל שעות הפעילות של המערכת. האשראי ניתן לבנקים ללא ריבית, כנגד ביטחונות מלאים, למשך יום הפעילות בלבד, ועליהם לפרוע אותו עד לשעת הסגירה של מערכת זה"ב. הביטחונות הנדרשים כנגד האשראי התוך-יומי הם איגרות חוב ממשלתיות, מק"ם ופיקדונות של הבנקים בבנק ישראל. החל מסוף שנת 2010 בנק ישראל מעניק אשראי למשתתפי מערכת זה"ב גם כנגד ניירות ערך זרים.

המערכת מאפשרת לבנק ישראל לבחון בזמן אמת אינדיקטורים פיננסיים המעידים על מצב הנזילות של הבנקים, ובכך מסייעת בשמירה על היציבות של המשתתפים במערכת ושל המערכת הפיננסית במשק.

מערכת זה"ב משלבת רכיבים מתקדמים ביותר, המבטיחים רמת בטיחות גבוהה וכן רמת שרידות גבוהה. הממשק בין המערכת לבין המשתתפים העיקריים - הבנקים המסחריים ומסלקות הבורסה לניירות ערך - מבוצע באמצעות מערכת SWIFT, על פי התקן הבין-לאומי המקובל להעברת כספים

בטוחה במדינות רבות בעולם. מספר הטעויות בעסקאות המתבצעות באמצעות המערכת נמוך במיוחד, הודות לשימוש בתקן הבין-לאומי לזיהוי חשבונות בנק - IBAN. כמו כן עומדת מערכת זה"ב בדרישות המחמירות של הרשות הממלכתית לאבטחת מידע בישראל.

2.1.2. מסלקת הבנקים

מסלקת הבנקים מורכבת ממסלקת הנייר (הציקים) ומס"ב. המסלקה פועלת על פי הסכם בין חברה - התאגידים הבנקאיים בישראל, בנק הדואר ובנק ישראל. חלק מחברי המסלקה פועלים ישירות במסלקה, וחלקם מיוצגים בה על ידי בנקים אחרים. גם הבנקים הפועלים ברשות הפלסטינית הם חברי מסלקה, והם מיוצגים על ידי שלושה תאגידים בנקאיים בישראל.

מסלקת הבנקים מנוהלת על ידי ועד המסלקה, המונה 14 חברים - מחציתם מבנק ישראל ומחציתם מהמערכת הבנקאית. מסלקת הבנקים פועלת על פי "כללי המסלקה", המעודכנים מדי פעם בפעם בהתאם להחלטות ועד המסלקה. ועד המסלקה מתכנס תקופתית לדיון בצרכים השוטפים של המסלקה ולעדכון כללי המסלקה בהתאם לצרכים.

2.1.2.1. מסלקת הנייר

הממסרים המוצגים על ידי הבנקים במסלקת הנייר עיקרם ציקים, המוצגים ומוחזרים כיום רק בשיטה האלקטרונית. נוסף על כך מוצגים זיכויים וחיוכים לא-ממוגנטים (ממסרים ידניים). הבנקים רשאים שלא לכבד ממסרים אלקטרוניים וידניים שהוצגו להם, מסיבות שונות - חוסר כיסוי, טעות בכרטיס ועוד; אלה מוחזרים בדרך כלל ביום שלמחרת הפקדתם ובתוך שלושה ימים מיום ההפקדה. במהלך השנים האחרונות קודמו מספר סוגיות הנוגעות למסלקת הנייר, ביניהן הדמיית ציקים (Imaging), מהלכים לקראת הפחתת מספר הממסרים הידניים הלא-ממוגנטים לקראת ביטולה של הסליקה הידנית, קביעת תקן לציק האחיד וכתיבת טיוטת **חוק הסליקה האלקטרונית של ציקים, התשס"ח-2008**⁷ (להלן: "חוק הסליקה האלקטרונית של ציקים"), שאחת ממטרותיו היא להסדיר קבלת קובץ אלקטרוני כראיה משפטית. כמו כן בוחן בנק ישראל את האפשרות להוביל מהלך להפחתת השימוש בציקים.

2.1.2.2. מס"ב

מס"ב היא מערכת אלקטרונית שבה נשלקות תנועות בין-בנקאיות בשקלים שאינן מבוססות על מסמכי נייר או מזומן - כגון הרשאות לחיוב חשבון, תשלומי משכורות ומסים - המועברות אליה על ידי הבנקים ועל ידי ארגונים המורשים לשלוח הוראות ישירות למס"ב. החל מדצמבר 2009 נשלקת במס"ב גם הפעילות הכספית הנובעת מהחזרת זיכויים.

במס"ב מועברות הוראות תשלום משני סוגים - זיכויים ישירים וחיוכים ישירים. **זיכויים ישירים** הם תשלומים שמקורם בארגונים (כולל הממשלה), אשר מהותם היא משכורות, תשלומים לספקים, תשלומי מסים ואחרים, וכן תשלומים שמקורם בבנקים, המבטאים פעילות של לקוחות; **חיוכים ישירים** הם חיוכים שמקורם בארגונים (הוראות קבע לחיוב חשבון).

7 "בנק הפועלים", "בנק דיסקונט" ו"בנק מרכנתיל-דיסקונט", למעט סניפים הפועלים ברצועת עזה, שייצוגם על ידי "בנק הפועלים" ו"בנק דיסקונט" הופסק בינואר 2009.

8 טיוטת חוק זה מוכרת גם בשם טיוטת "חוק עיצור ציקים".

הוראות תשלום מתקבלות במס"ב לאורך כל יום העבודה ונסלקות בערבו של יום ההעברה, לפי ערך אותו היום (T). התחשבות בין הבנקים בגין הוראות התשלום שהועברו במס"ב מועברת לסליקה במערכת זה"ב ביום העסקים שלאחר יום ההעברה (T+1). יצוין כי הוראות התשלום הנסלקות במס"ב אינן סופיות, משום שהבנק המקבל רשאי להחזיר את הזיכוי בתוך 3 ימים ואת החיוב בתוך 5 ימים.

2.1.3. מסלקות הבורסה לניירות ערך

מסלקות הבורסה לניירות ערך בתל אביב סולקות את העסקאות בניירות ערך המתבצעות בבורסה ומספקות שירותים נוספים הקשורים בניירות ערך. הסליקה משלימה את פעולת המסחר המתבצעת בבורסה: לאחר רכישת המניה מטפלות המסלקות בהעברתה ובהעברת הכסף תמורתה בין חברי הבורסה המייצגים את הקונה ואת המוכר. התשלום מועבר באמצעות מערכת זה"ב.

לבורסה לניירות ערך שתי מסלקות - מסלקת ניירות הערך ומסלקת המעו"ף. **מסלקת ניירות הערך** סולקת את כל העסקאות בניירות ערך שהתבצעו בבורסה ומחוץ לה. נוסף על כך מספקת מסלקת ניירות הערך שירותים הקשורים בקרנות נאמנות ומשמורת ניירות ערך, וכן מבצעת תשלומי דיבידנד, ריביות ועוד; **מסלקת המעו"ף** סולקת את התשלומים בגין רכישת נכסים נגזרים (אופציות וחוזים עתידיים) ופקיעתם.

בסליקת אג"ח ממשלתיות ומק"ם ישנה הקבלה בין מועד סליקת הנייר למועד הסליקה הכספית (DVP - Delivery Versus Payment). החל מהרביע האחרון של 2010 מתקיים DVP גם בעסקאות באיגרות חוב קונצרניות.

2.1.4. מערכת ה-CLS

מערכת ה-CLS, שהוקמה בשנת 2002 על ידי הבנקים הגדולים בעולם כדי לצמצם את סיכון הסליקה במטבע חוץ, פועלת כמסלקה בין-לאומית לעסקות המרה בין מטבעות חוץ. הפעילות במערכת ה-CLS דומה לפעילות במערכת מסוג RTGS, אולם במקום פעולת סליקה במטבע אחד היא מבצעת בו-זמנית פעולת סליקה והמרה ממטבע למטבע. מערכת ה-CLS מספקת שירותי סליקה בין 17 מטבעות ומנהלת חשבונות במערכות ה-RTGS של כל אחד מהמטבעות. מערכת ה-CLS סולקת מעל 50 אחוזים מסך כל עסקות ההמרה במטבעות חוץ בעולם.

במאי 2008 הצטרף השקל לסליקה ב-CLS. צירופו של המטבע הישראלי למערכת הסליקה העולמית הפחית משמעותית את סיכוני ההמרה הכרוכים בפעילותם של גורמים עסקיים בארץ עם גורמים בחו"ל והגביר את יציבותם. שילובו של השקל בין המטבעות החשובים בעולם, הנסלקים כיום במערכת ה-CLS, חיזק את המטבע הישראלי והפך אותו למטבע בר-המרה, הנסחר באופן חופשי בעולם.

2.1.5. חברות לכרטיסי תשלום

החברות לכרטיסי תשלום בישראל מנפיקות ללקוחות כרטיסי תשלום, ובכללם כרטיסי חיוב וכרטיסי אשראי. מחזיק כרטיס התשלום משתמש בכרטיס כאמצעי תשלום בבית העסק, ובית העסק מספק למחזיק הכרטיס טובין או שירותים. נוסף על כך מספקות החברות שירותי סליקה לכרטיסי התשלום. בישראל, בתחום ההנפקה והסליקה של כרטיסי התשלום, פועלות שלוש חברות עיקריות: ישראלכרט, לאומי-קארד וכא"ל. החברות מנפיקות וסולקות כרטיסי תשלום מקומיים וכרטיסי תשלום בין-לאומיים על פי רישיונות שניתנו להם על ידי הארגונים הבין-לאומיים הרלוונטיים.

2.2. אמצעי תשלום

מערך התשלומים והסליקה בישראל כולל, כאמור, מערכות תשלומים, מערכות תקשורת ואמצעים לביצוע תשלומים. אמצעי התשלום שבאמצעותם הציבור הרחב יכול לבצע תשלומים הם מזומנים, צ'קים, חיובים וזיכויים אלקטרוניים (כגון תשלומים בזה"ב ובמס"ב), כרטיסי תשלום, חיובים על פי הרשאה, תשלומים באינטרנט, תשלומים סלולריים ועוד.

מגמה מרכזית בתחום אמצעי התשלום בשנים האחרונות היא גידול משמעותי של הפעילות באמצעי תשלום אלקטרוניים, ובראשם כרטיסי תשלום. הפעילות בתחום התרחבה בשנים האחרונות בקצב ניכר, הודות לגידול בזמינות ובנוחות של השימוש בכרטיסים אלה בבתי עסק. גם האפשרות לרכישה דרך האינטרנט והטלפון תרמה לגידול השימוש בהם.

2.3. אמצעי תקשורת

2.3.1. SWIFT

מערכת התקשורת SWIFT מאפשרת העברה אוטומטית של הוראות תשלום בצורה בטוחה ויעילה. על כן, במרבית המדינות המפותחות בעולם מערך התשלומים מתבסס, באופן מלא או חלקי, על תשתית זו. במערך התשלומים בישראל ה-SWIFT משמש לתקשורת בין גורמים פיננסיים שונים, בין היתר - להעברת הוראות תשלום ומסרים אחרים בין מערכת זה"ב למשתתפיה ובין התאגידים הבנקאיים למסלקות הבורסה לניירות ערך. כמו כן משמש ה-SWIFT את התאגידים הבנקאיים והגופים הפיננסיים לשליחה וקבלה של הוראות תשלום במס"ח אל חו"ל ומחו"ל. מפני החשיבות והקריטיות של מערכת ה-SWIFT בעולם החליטו הבנקים המרכזיים של המדינות החברות בקבוצת ה-G-10 לקיים פיקוח משותף עליה. הפיקוח מובל על ידי הבנק המרכזי של בלגיה⁹.

2.3.2. שב"א

חברת שב"א (שירותי בנק אוטומטיים) היא חברה בע"מ שהוקמה בשנת 1978 על ידי חמשת הבנקים הגדולים בישראל במטרה לנהל עסק של מתן שירותים למוסדות פיננסיים שונים - בנקים, מוסדות כספיים, חברות כרטיסי תשלום, קופות גמל וכדומה. החברה פועלת על פי היתר של המשנה לנגיד בנק ישראל משנת 1981. החברה היא בגדר חברת שירותים משותפת, כהגדרתה בסעיף 23 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981.

חברת שב"א ממקדת את פעילותה בארבעה תחומים עיקריים: ניהול רשת התקשורת בין מסופי כרטיסי התשלום שבבתי העסק (POS - Point of Sale) לחברות כרטיסי התשלום, ניהול רשת הכספומטים (ATM - Automated Teller Machine) שאינם מוצבים בסניפי הבנקים, ניהול רשת התקשורת של הכספומטים המוצבים בבנקים, וכן מתן שירותי תקשורת לחברות כרטיסי התשלום מול מס"ב ולתאגידים הבנקאיים המשתתפים במכרזים המוניטריים מול בנק ישראל.

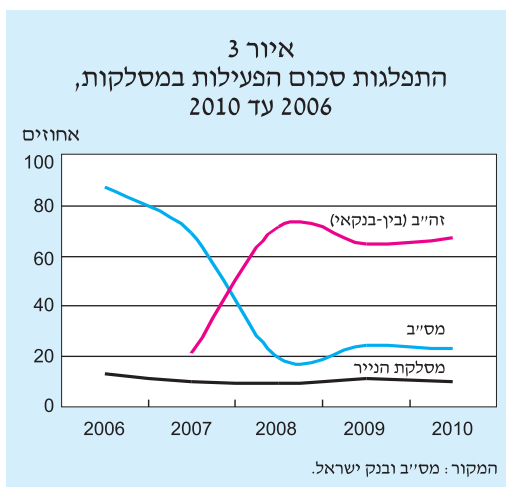
2.3.3. כספת¹⁰

הכספת היא אמצעי תקשורת המאפשר ניהול של מערכת כספות וירטואליות המשמשות להעברת מידע (המאוחסן בקובצי נתונים) באופן מאובטח ומוצפן בין ארגונים, באמצעות רשת האינטרנט. בנק ישראל משתמש באמצעי זה להעברה/קבלה של מידע אל ומהבנקים המסחריים. הכספת משמשת להעברת הוראות תשלום ממס"ב וממשרדי הממשלה אל מערכת זה"ב, וכן להעברת נתוני הסליקה של מסלקת הנייר.

9 הבנק המרכזי של בלגיה נבחר כנוף המפקח על ה-SWIFT משום שחברת SWIFT רשומה בבלגיה.

10 המילה "כספת" היא כינוי למערכת Inter Business Vault של חברת Cyber Ark.

3. מערך התשלומים בישראל – נתונים לשנת 2010

בשנת 2010 - כשלוש שנים לאחר הפעלת מערכת זה"ב - עיקר הסכומים הגבוהים, הבין-בנקאיים, נסלקו ישירות במערכת זה"ב. כפי שניתן לראות באיור 3, בשנה הנסקרת נסלקו במערכת זה"ב כ-67 אחוזים מכלל הסכום הבין-בנקאי שנשלק בכל מערכות התשלומים, מס"ב סלקה 23 אחוזים מכלל הסכום, ומסלקת הנייר סלקה 10 אחוזים ממנו.

בלוח 1 להלן מוצגים הסכומים ומספר התנועות שנסלקו בשלוש המסלקות העיקריות - זה"ב, מס"ב ומסלקת הנייר. ניתן לראות כי בשנת 2010 עלו הסכומים הבין-בנקאיים שעברו במערכת זה"ב בכ-20 אחוזים, הזיכויים במס"ב עלו בכ-16

אחוזים ובמסלקת הנייר (צ'קים וממסרים ידניים) - בכ-9 אחוזים. אשר למספר התנועות - ניכרת עלייה משמעותית של 37 אחוזים במספר התנועות הבין-בנקאיות בזה"ב ועלייה של 6.1 אחוזים בזיכויים במס"ב¹¹; הגידול במספר התנועות במסלקת הנייר זעיר - פחות מעשירית אחוז.

הגידול המשמעותי במספר התנועות ובסכומים של הפעילות הבין-בנקאית שנשלקה במערכת זה"ב נובע, בין היתר, מהקמפיין שבנק ישראל הוביל במהלך השנה, להגברת המודעות של הגופים העסקיים ליתרונותיה של מערכת זה"ב.

לוח 1

פעילות המסלקות, 2007 עד 2010

סך הפעילות התחליפית ³	סך הפעילות במסלקות	מסלקת הנייר ² ממסרים ידניים ⁴	מס"ב ² חיוכים	זה"ב ¹ בין-בנקאי אחר	זה"ב ¹ בין-בנקאי אחר	זה"ב ¹ בין-בנקאי אחר	זה"ב ¹ בין-בנקאי אחר
הסכומים (מיליארדי ש"ח)							
9,282	15,328	106	773	239	5,940	5,807	2,463
8,701	24,439	26	800	266	1,473	15,472	6,402
7,031	64,870	38	749	277	1,502	57,562	4,742
8,166	78,600	51	807	322	1,636	70,112	5,672
16.1	21.2	34.2	7.7	8.9	16.3	21.8	19.6
התנועות (אלפים)							
244,767	395,427	-	151,762	150,651	92,955	9	50
232,342	390,260	485	135,348	157,895	96,316	23	193
222,651	385,826	499	124,507	163,144	97,478	31	167
228,698	401,843	431	124,608	173,112	103,430	33	229
2.7	4.2	-13.6	0.1	6.1	6.1	6.5	37.0

(1) מערכת זה"ב החלה לפעול ביולי 2007.

(2) כולל החזרות.

(3) כולל זה"ב בין-בנקאי, זיכויים במס"ב ומסלקת הנייר.

(4) נתונים על מספר הממסרים הידניים החלו להאסף ב-2008.

המקור: מס"ב ובנק ישראל.

11 גידול מספרם של הזיכויים במס"ב נובע ברובו מעלייה בתשלומים של מוסדות ובתשלומים הבין-בנקאיים. בלוח 6 מובא פירוט של הזיכויים במס"ב לפי יעדים.

3.1. מערכות התשלומים הפועלות בישראל

להלן פירוט הנתונים של מערכות התשלומים החשובות הפועלות בישראל.

3.1.1. מערכת זה"ב

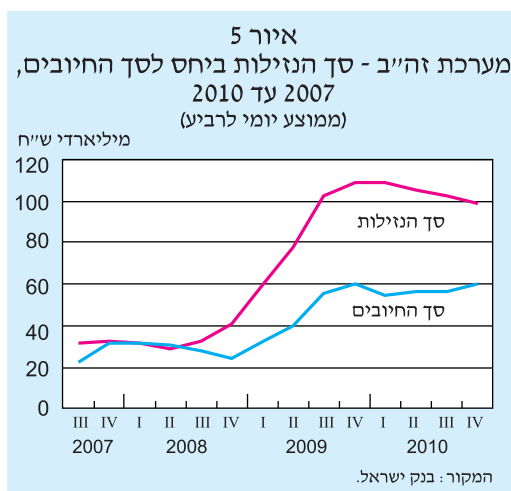
כפי שניתן לראות בלוח 2 נסלקו במהלך שנת 2010 במערכת זה"ב כ-262 אלף תנועות בסכום כולל של כ-75,784 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-198 אלף תנועות בסכום כולל של כ-62,304 מיליארדי ש"ח בשנת 2009 (עלייה של כ-32 אחוזים במספר התנועות ושל כ-22 אחוזים בסכום התנועות). התנועות הבין-בנקאיות במערכת זה"ב הסתכמו בשנת 2010 בכ-229 אלפי יחידות, שהן כ-757 תנועות בממוצע ליום עסקים¹, ובסכום כולל של כ-5,672 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-167 אלפי תנועות, שהן כ-553 תנועות ליום עסקים, בסכום כולל של 4,742 מיליארדי ש"ח, ב-2009 (עלייה של כ-37 אחוזים במספר התנועות הממוצע ליום עסקים). הסכום הממוצע של תנועה בין-בנקאית שנשלקה במערכת במהלך 2010 היה כ-25 מיליוני ש"ח, לעומת כ-28 מיליונים ב-2009.

לוח 2
פעילות מערכת זה"ב, 2007 עד 2010

2010		2009		2008		2007 ²		
בין-בנקאיות	סה"כ	בין-בנקאיות	סה"כ	בין-בנקאיות	סה"כ	בין-בנקאיות	סה"כ	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)								
473	6,315	395	5,192	533	1,823	490	1,634	הממוצע החודשי
5,672	75,784	4,742	62,304	6,402	21,874	2,463	8,270	הסכום המצטבר השנתי
19.6	21.6	-25.9	184.8	-	-	-	-	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (יחידות)								
19,054	21,768	13,905	16,471	16,125	18,034	9,956	11,732	הממוצע החודשי
228,646	261,217	166,857	197,649	193,497	216,404	49,854	58,900	הסכום המצטבר השנתי
37.0	32.2	-13.8	-8.7	-	-	-	-	השינוי השנתי (אחוזים)
(1) התנועות הבין-בנקאיות כוללות את התנועות של הבנקים ושל לקוחותיהם. (2) מערכת זה"ב החלה לפעול ביולי 2007. המקור: בנק ישראל.								

במהלך שנת 2008 ושני הרביעים הראשונים של שנת 2009 הסתמנה האטה בפעילות הבין-בנקאית¹³ במערכת זה"ב (איור 4), אשר באה לידי ביטוי בירידה של מספר התנועות שנשלקו במערכת. את הירידה הזאת ניתן לייחס להאטה הכללית במשק בגלל המשבר הפיננסי העולמי. הצטרפות השקל ל-CLS במאי 2008 תרמה אף היא להקטנת הסכומים הבין-בנקאיים הנשלקים במערכת זה"ב, משום שחלק מהתנועות שנשלקו בעבר כתנועות בודדות במערכת, מאוחדות היום בחשבון ה-CLS במערכת זה"ב. באמצע 2009, עם התאוששות המשק מן המשבר, החלה מגמת עלייה בסכום התנועות הנשלקות במערכת, מגמה שנמשכה גם בשנת 2010.

במהלך שנת 2010 ירדה רמת הנזילות היומית הממוצעת במערכת זה"ב בכ-9 אחוזים (איור 5); ברביע האחרון של 2010 הממוצע יומי של יתרת הנזילות בחשבונות משתתפי המערכת הסתכם בכ-99 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-109 מיליארדים ברביע האחרון של 2009. יחד עם זאת, הממוצע היומי לשנת 2010 היה גבוה בכ-19 אחוזים מהממוצע היומי לשנת 2009.

החל מאמצע שנת 2009 מסתמנת, כאמור, התייצבות של היחס בין סך החיובים¹⁴ לסך הנזילות במערכת, וברביע האחרון של 2010 עמד היחס על כ-60 אחוזים בממוצע ליום; זאת לעומת כ-55 אחוזים ברביע האחרון של 2009, כ-60

אחוזים ברביע האחרון של 2008 וכ-94 אחוזים ברביע האחרון של 2007.

את השינויים ברמת הנזילות ניתן לייחס למדיניות שנקט בנק ישראל לשם הגברת עמידותו של המשק הישראלי בפני ההשלכות של המשבר הכלכלי העולמי; מדיניות זו כללה, בין היתר, הפעלה של תוכנית להגדלת יתרות המט"ח¹⁵ החל ממאוס 2008 ורכישת אג"ח ממשלתיות¹⁶ מסוגים שונים ולטווחים שונים החל מפרברואר 2009.

¹³ הפעילות הבין-בנקאית כוללת את פעילות התאגידים הבנקאיים בישראל, בנק ה-CLS ובנק הדואר.

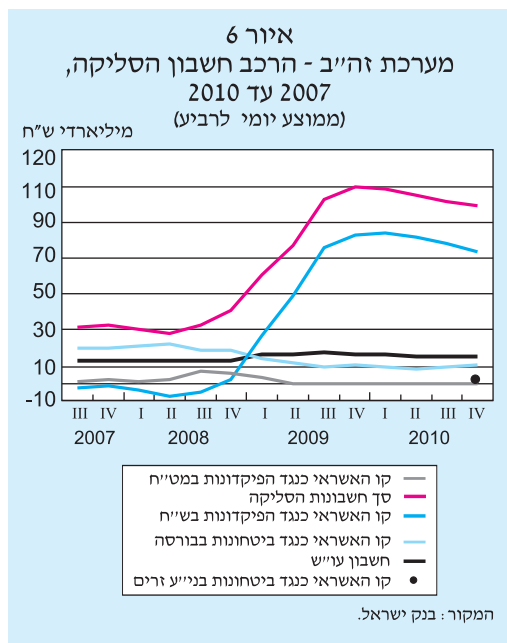
¹⁴ סך החיובים הנשלקים בחשבון העו"ש של המשתתף כוללים הן את הוראות התשלום הדו-צדדיות הנשלחות למערכת על ידי המשתתף, שלפיהן חשבון העו"ש שלו מחויב, וחשבון העו"ש של משתתף אחר במערכת מזוכה, והן חיובים לחשבון העו"ש של המשתתף, הנכללים בהוראות תשלום רב-צדדיות ממסלקות.

¹⁵ הודעת בנק ישראל לעיתונות מ- 20/03/2008.

¹⁶ הודעת בנק ישראל לעיתונות מ- 25/03/2009.

עודפי הנזילות שהוזרמו למשק בעקבות רכישות המט"ח נספגו בשנים 2008-2009 באמצעות מכרזי פיקדונות לבנקים המסחריים, דבר שהגדיל משמעותית את סך הנזילות של המשתתפים במערכת זה"ב. בשנת 2010 הפחית בנק ישראל את הספיגה באמצעות מכרזי הפיקדונות והגדיל את הספיגה באמצעות הנפקות מק"ם. כיוון שמכרזי הפיקדונות מבוצעים במערכת זה"ב, ואילו הנפקות המק"ם מבוצעות באמצעות הבורסה, הפחתת השימוש במכרזי פיקדונות אכן ניכרת ברמת הנזילות של הבנקים במערכת זה"ב (איור 6 להלן), אולם הגידול בהנפקות המק"ם אינו ניכר. לכן, הירידה המוצגת ברמת הנזילות של הבנקים במערכת זה"ב אינה מעידה על מצב הנזילות של הבנקים המסחריים בישראל.

במערכת זה"ב מוגדרים חשבוניות הסליקה של המשתתפים בסליקה במערכת. חשבון הסליקה של משתתף, המשקף את סך הנזילות שלו במערכת, כולל את חשבון העו"ש שבו מבוצעת הסליקה (חיו"ב/ זיכוי) של התשלומים ואת חשבוניות האשראי התוך-יומי של המשתתף (חשבוניות Intraday - ICL Credit Line). חשבוניות האשראי התוך-יומי כוללים, בין היתר, אשראי תוך-יומי הניתן למשתתף מבנק ישראל כנגד ביטחונות שהמשתתף מפקיד בחשבון בנק ישראל במסלוקת הבורסה וכנגד פיקדונות של המשתתף (בש"ח ובדולרים) המוחזקים בבנק ישראל. החל מיום 26 באוקטובר 2010 משתתפים במערכת זה"ב רשאים לקבל אשראי מבנק ישראל גם כנגד ביטחונות המוחזקים בניירות ערך זרים.

איור 6 להלן מציג את הרכיבים הנכללים בסך הנזילות במערכת. ניתן לראות, כאמור, כי בשנת 2010 ירדה רמת הנזילות בכ-9 אחוזים. ירידה זו נובעת בעיקרה מירידה בחשבון האשראי כנגד פיקדונות בש"ח.

מנתוני לוח 3 להלן ניתן לראות כי הסכומים שנשלקו במערכת זה"ב גדלו בשנה הנסקרת בכ-22 אחוזים. גדל גם מספר התנועות במערכת, וזאת בכ-32 אחוזים.

סכום התנועות שבוצעו על ידי המסלוקות במערכת זה"ב, הגיע ב-2010 ל-4,294 מיליארדי ש"ח ומספרן הגיע ל-10,707. פעילותו של בנק ישראל במערכת זה"ב הסתכמה בשנת 2010 ב-65,818 מיליארדי ש"ח, גידול של כ-25 אחוזים לעומת השנה הקודמת. הגידול הנצפה בפעילות בנק ישראל במערכת זה"ב מוסבר על ידי גידול של פקדונות הבנקים בבנק ישראל; זה נובע מספיגת עודפי המזומנים במשק בעקבות רכישות הדולרים שביצע בנק ישראל (כמפורט באיור 6 לעיל).

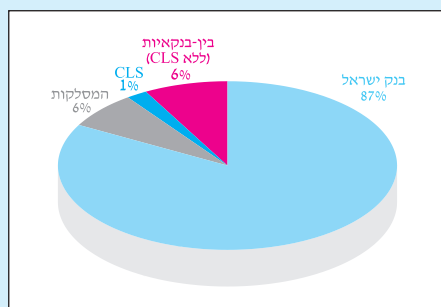
לוח 3

פעילות מערכת זה"ב לפי רכיבים, 2008 עד 2010

בין-בנקאית						
ללא CLS	CLS	בלבד	סה"כ	המסלקות	בנק ישראל	סה"כ
הסכומים (מיליארדי ש"ח)						
2008	5,894	508	6,402	7,506	7,966	21,874
2009	3,809	933	4,742	4,831	52,731	62,304
2010	4,575	1,097	5,672	4,294	65,818	75,784
השינוי השנתי (אחוזים)	20.1	17.6	19.6	-11.1	24.8	21.6
התנועות (יחידות)						
2008	185,584	7,913	193,497	8,948	13,959	216,404
2009	156,430	10,427	166,857	9,398	21,394	197,649
2010	217,872	10,774	228,646	10,707	21,864	261,217
השינוי השנתי (אחוזים)	39.3	3.3	37.0	13.9	2.2	32.2

1) הפעילות של מטבע השקל ב-CLS החלה ב-26 במאי 2008.
המקור: בנק ישראל.

איור 7
סכומי הפעילות במערכת זה"ב לפי רכיבים, 2010

המקור: בנק ישראל.

איור 7 להלן מציג את סכומי הפעילות במערכת זה"ב בחלוקה על פי רכיבים; מתוך סך סכום הפעילות במערכת מהווה פעילות בנק ישראל כ-87 אחוזים. פעילות בנק ישראל כוללת הוראות תשלום בגין המכרזים המוניטריים, הספקת קו אשראי תוך יומי למשתתפים במערכת זה"ב, פעילות הממשלה, הצד השקלי בפעילות רכישת הדולרים שביצע בנק ישראל במהלך 2010 ועוד.

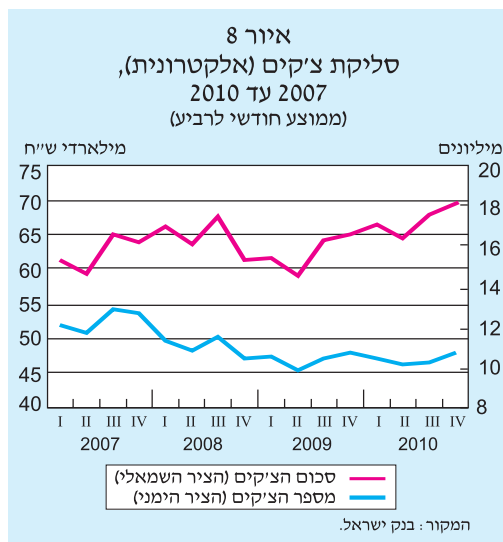
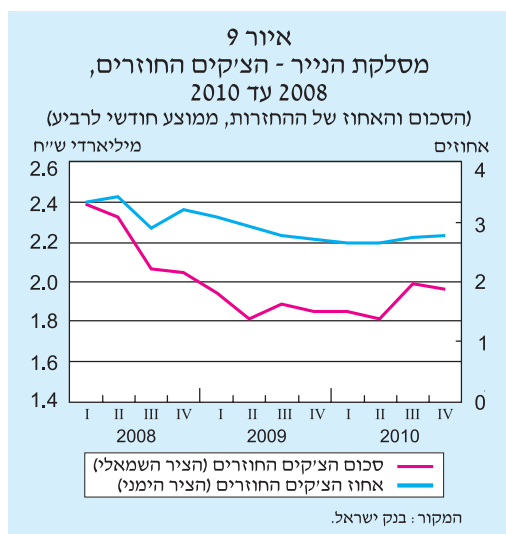
3.1.2. מסלקת הבנקים

3.1.2.1. מסלקת הנייר¹⁷

מנתוני לוח 4 המוצג להלן עולה כי סך הפעילות במסלקת הנייר בשנת 2010 עמד על כ-858 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-787 מיליארדים ב-2009 (עלייה של 9 אחוזים). במהלך שנת 2010 עלה ב-0.03 אחוז, מספר התנועות במסלקה. בשנת 2010 נמסרו והתקבלו במסלקת הנייר כ-125 מיליוני ממסרים, מהם 124.6 מיליוני צ'קים. צ'קים מוצגים כיום בשיטה האלקטרונית ומהווים כ-99.7 אחוזים מסך הפעילות של מסלקת הנייר. בשנת 2010 נסלקו במסלקת הנייר 10.75 מיליוני צ'קים בממוצע לחודש (איור 8). סכום הממסרים הידניים הגיע בשנת 2010 לכ-51 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת 38 מיליארדים בשנת 2009.

17 הנתונים בסעיף "מסלקת הנייר" מתייחסים לממסרים הבין-בנקאיים בלבד.

מאיו 9 עולה כי הממוצע החודשי של שיעור ההחזרות עמד במהלך שנת 2010 כולה על כ-2.7 אחוזים, ואילו הממוצע החודשי של סכום ההחזרות נע בין 1.85 ו-1.95 מיליארדי ש"ח.

לוח 4 מסלוקת הנייר לפי רכיבים, 2007 עד 2010

סה"כ במסלוקת הנייר	צ'קים			ממסרים ידניים ¹			
	סה"כ	החזרות	הצגות	סה"כ	זיכויים	חיוכים	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)							
879	773	24	749	106	51	55	2007
826	800	24	776	26	5	21	2008
787	749	22	727	38	9	29	2009
858	807	23	784	51	12	39	2010
9.0	7.7	4.5	7.8	34.2	33.3	34.5	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (אלפים)							
151,762	151,762	3,508	148,254	-	-	-	² 2007
135,833	135,348	3,609	131,739	485	233	252	2008
125,006	124,507	3,249	121,258	499	270	229	2009
125,039	124,608	2,963	121,645	431	241	190	2010
0.03	0.1	-8.8	0.3	-13.6	-10.7	-17.0	השינוי השנתי (אחוזים)

(1) בעקבות שינוי שיטת האומדן, מספר הממסרים הידניים המופיע כאן שונה מהמספר בדוחות של שנים קודמות.
(2) בשנת 2007 לא נאספו נתונים על מספר הממסרים הידניים.
המקור: בנק ישראל.

סכום הצ'קים החוזרים גדל במחצית השנייה של שנת 2010, לאחר מגמת ירידה שהחלה בשנת 2008. השיעור המצטבר השנתי של הצ'קים החוזרים במסלוקת הנייר עמד ב-2010 על 2.9 אחוזים, לעומת 3 אחוזים ב-2009.

3.1.2.2. מס"ב

על פי הוראות בנק ישראל, החל מיום 1 ביולי 2010 תנועות בסכומים הגבוהים ממיליון ש"ח תיסלקנה ישירות במערכת זה"ב (ולא במס"ב)¹⁸, פרט למצבים חריגים שבנק ישראל קבע¹⁹.

הצמצום החד של סכום העסקאות במס"ב במחצית השנייה של 2007, הנראה בבירור באיור 10, נובע מתחילת פעילותה של מערכת זה"ב; זאת לעומת מגמה מתמשכת של עלייה במספר התנועות במהלך השנים 2006-2010.

מספר המוסדות הפועלים במס"ב גדל בשנת 2010 בשיעור של כ-5 אחוזים. בדצמבר 2010 היו רשומים במס"ב 31,359 מוסדות פעילים, לעומת 29,831 מוסדות בדצמבר 2009.

בשנת 2010 נרשמה מגמת עלייה בפעילות מס"ב - הן בסכומים (כ-10 אחוזים) והן במספר התנועות (כ-6 אחוזים) (לוח 5). סכום התנועות שהועברו במס"ב בשנת 2010 היה כ-1,958 מיליארדי ש"ח (לעומת כ-1,779 מיליארדים בשנת 2009), מתוכם

זיכויים בסכום של כ-1,635 מיליארדים, חיובים בסכום של כ-317 מיליארדים, החזרת חיובים בסכום של כ-4.6 מיליארדים והחזרת זיכויים בסכום של כמיליארד ש"ח. הגידול בפעילות מס"ב נבע הן מרכיב הזיכויים והן מרכיב החיובים - גידול של כ-9 אחוזים, ושל כ-17 אחוזים בהתאמה. הסכום הממוצע לתנועה במס"ב עמד בשנת 2010 על כ-7,080 ש"ח.

לוח 5

מס"ב לפי רכיבים, 2007 עד 2010

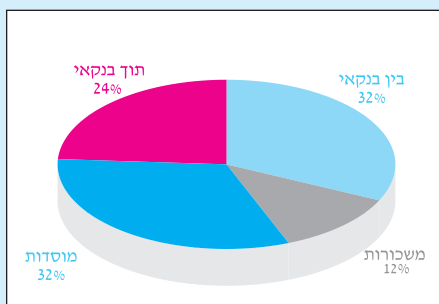
זיכויים	חיובים	החזרות זיכויים ¹	החזרות חיובים	סה"כ
הסכומים (מיליארדי ש"ח)				
2007	5,940	235	-	6,179
2008	1,473	261	-	1,739
2009	1,502	271	-	1,779
2010	1,635	317	1	1,958
השינוי השנתי (אחוזים)	8.9	17.0	-	-16.4
התנועות (אלפים)				
2007	92,955	146,116	-	243,606
2008	96,316	152,892	-	254,211
2009	97,478	157,749	-	260,622
2010	103,326	168,186	104	276,542
השינוי השנתי (אחוזים)	6.0	6.6	-	-8.7

1) החזרות זיכויים החלו להיסלק במס"ב, במקום במסלקת הנייר, בדצמבר 2009. המקור: מס"ב.

18 מתחילת פעילותה של מערכת זה"ב ועד יוני 2010 סכום התשלום המרבי שמותר להעביר במס"ב עמד על 3 מיליוני ש"ח. ביום 6 בפברואר 2010 נתן הממונה על החשבות הוראה המכחיחה סכום זה למיליון ש"ח, החל מיום 1 ביולי 2010.

19 כמפורט במכתב הממונה על החשבות מיום 22 בנובמבר 2007.

איור 11
התפלגות סכום הזיכויים במס"ב לפי יעדים, 2010

המקור: מס"ב.

מנתוני לוח 6 עולה כי הגידול האמור של רכיב הזיכויים נובע מגידול סכומי הפעילות של המוסדות ושל הפעילות התוך-בנקאית: פעילות המוסדות גדלה בכ-10 אחוזים, והפעילות התוך-בנקאית בכ-20 אחוזים. כן ניתן לראות בלוח זה ובאיור 11 להלן כי עיקר תנועות הזיכויים שהועברו לסליקה במס"ב בשנת 2010 היו העברות של משכורות (כ-54 אחוזים), אולם היקפו הכספי של רכיב המשכורות היה הנמוך ביותר (כ-12 אחוזים). לעומת זאת, מספר התנועות הבין-בנקאיות היה הנמוך ביותר (כ-11 אחוזים), אך היקפן הכספי היה הגבוה ביותר (כ-32 אחוזים).

לוח 6

מס"ב - זיכויים לפי יעדים, 2009 ו-2010

סה"כ	תוך-בנקאי	מוסדות	משכורת	בין-בנקאי	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)					
1,502	323	480	181	518	2009
1,635	389	527	191	528	2010
8.9	20.4	9.8	5.5	1.9	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (אלפים)					
97,478	12,128	22,369	53,862	9,119	2009
103,326	11,830	24,446	55,595	11,455	2010
6.0	-2.5	9.3	3.2	25.6	השינוי השנתי (אחוזים)

המקור: מס"ב.

3.1.3. מסלקות הבורסה לניירות ערך

לפי נתוני הבורסה לניירות ערך המוצגים בלוח 7 להלן, מחזור המסחר במסלקות הבורסה לשנת 2010 הסתכם בכ-1,586 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-1,596 מיליארדים בשנת 2009 (ירידה של כ-0.6 אחוז). בשנה הנסקרת הצטמצם בכ-27 אחוזים רכיב איגרות החוב הממשלתיות, וזאת בניגוד למסחר במניות ובבני המרה שגדל בכ-18 אחוזים. המילוה קצר המועד גדל משמעותית, בכ-82 אחוזים, בעקבות הנפקות מק"ם שביצע בנק ישראל (כדי לסכוג את עודפי הנזילות שהוזרמו למשק בעקבות רכישות המט"ח). את הירידה באג"ח הממשלתיות ניתן לייחס להתאוששות מהמשבר הפיננסי, שהניעה רבים להשקיע באפיקים פחות סולידיים ובעלי תשואה גבוהה יותר מאשר אג"ח ממשלתיות - במניות ובני המרה.

לוח 7

מחזורי המסחר בניירות ערך, 2006 עד 2010

מניות ובני המרה	איגרות חוב			מילווה קצר		סה"כ
	ממשלתיות	אחרות	סה"כ	מועד	סה"כ	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)						
2006	360	356	68	424	198	982
2007	506	636	165	801	207	1,514
2008	481	761	224	985	192	1,658
2009	423	789	223	1,012	160	1,595
2010	498	579	218	797	291	1,586
השינוי השנתי (אחוזים)	17.7	-26.6	-2.2	-21.2	81.9	-0.6
המקור: הבורסה לניירות ערך.						

המקור: הבורסה לניירות ערך.

3.1.4 מערכת ה-CLS

סך הסכום הכספי שנשלק ב-CLS במהלך 2010 היה כ-1,074 טריליוני דולרים; זאת לעומת סכום של כ-870 טריליוני דולרים במהלך 2009 (עלייה של כ-23 אחוזים). בשנה הנסקרת נשלקו ב-CLS במוצע כ-4.1 טריליוני דולרים ביום; זאת לעומת 3.4 טריליונים במהלך 2009 (עלייה של כ-21 אחוזים). סכום העסקאות במטבע השקל ב-CLS עמד בשנת 2010 על כ-294 מיליארדי דולרים (כ-1,097 מיליארדי ש"ח) - כ-0.27 אחוז מהסכום הכספי הכולל שנשלק ב-CLS בשנה זו. סך הסליקה היומית הממוצעת במטבע השקל ב-CLS עמד בשנת 2010 על כ-1.2 מיליארדי דולרים (כ-4.4 מיליארדי ש"ח).

3.1.5 חברות לכרטיסי תשלום

בשנת 2010 בוצעו בכרטיסי תשלום כ-742²⁰ מיליוני עסקאות בסכום כולל של כ-176 מיליארדי ש"ח - סכום הגבוה בכ-9 אחוזים מזה של השנה הקודמת. סכום עסקה ממוצעת בכרטיס תשלום עמד השנה על 237 ש"ח. בלוח 8 להלן מוצגים נתוני העסקאות בשקלים, כולל משיכת מזומנים באמצעות כרטיסי תשלום וכן פעולות של קבלת מידע. הנתונים בלוח 8 לא כוללים עסקות רכישה ומשיכת מזומנים במטבע חוץ.

לוח 8

השימוש בכרטיסי תשלום, 2005 עד 2010

הסכומים (מיליארדי ש"ח)	התנועות (מיליונים)	השינוי השנתי בסכומים (אחוזים)
2005	113	482
2006	126	532
2007	139	585
2008	154	641
2009	161	685
2010 ¹	176	742

(1) נתוני הרביעי הרביעי הם אומדן.
מקור: הכינוח על הכנסים.

(1) נתוני הרביע הרביעי הם אומדן.

המקור: הפיקוח על הבנקים.

²⁰ יודגש כי מספר העסקאות המוצג בלוח זה כולל את כל העסקאות המפורטות בדפי החשבון ללקוחות, ואילו בחיובים אחרים בחשבון העו"ש של הציבור נספרים רק החיובים שנרשמו בחשבון העו"ש (לוח 8).

3.2. אמצעי תשלום

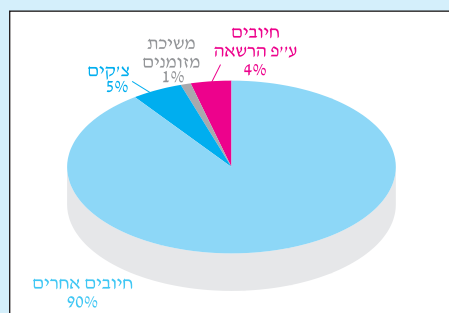
החייבים לחשבונות העו"ש של הציבור כוללים צ'קים, מזומנים שנמשכו ממכשירי בנק אוטומטיים ומהבנקים, חיובים על פי הרשאה (המבוצעים במס"ב) וחיובים אחרים. החייבים האחרים כוללים חיובים וזיכויים אלקטרוניים (באמצעות זה"ב ומס"ב), פעילות בכרטיסי חיוב, תשלומים באינטרנט ופעולות עסקיות אחרות בין הלקוח לבנק, כגון רכישת ניירות ערך, רכישת מט"ח ועמלות. החייבים לחשבונות העו"ש של הציבור (לוח 9) הסתכמו בשנת 2010 בכ-19,892 מיליארדי ש"ח, זאת לעומת כ-18,058 מיליארדים בשנת 2009. בשנה הנסקרת עלה סך החייבים לחשבונות העו"ש של הציבור בכ-10 אחוזים. החייבים בגין צ'קים והחייבים בגין משיכת מזומן עלו השנה בכ-5 אחוזים כל אחד והחייבים על פי הרשאה עלו בכ-12 אחוזים. גם החייבים האחרים עלו בכ-10 אחוזים.

יש לציין כי הנתונים על חשבונות העו"ש של הציבור שונים מהנתונים המוצגים בלוחות 4 ו-5, משום שבהם מוצגת רק הפעילות הבין-בנקאית, ואילו הנתונים בלוח 9 כוללים את כל הפעולות, גם את אלו שנשלקו בתוך הבנקים ולא הגיעו למסלקות הבין-בנקאיות.

לוח 9
החייבים לחשבונות העו"ש של הציבור, 2005 עד 2010

צ'קים ¹	משיכת מזומן	חיובים על פי הרשאה	חיובים אחרים	סה"כ	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)					
821	137	471	13,731	15,160	2005
888	143	527	15,910	17,468	2006
970	158	572	21,051	22,751	2007
924	163	633	19,754	21,474	2008
860	175	649	16,374	18,058	2009
906	184	728	18,074	19,892	2010
5.3	5.1	12.2	10.4	10.2	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (מיליונים)					
164	134	163	274	735	2005
163	138	171	304	776	2006
165	140	178	343	826	2007
159	135	187	338	819	2008
152	131	195	305	783	2009
151	130	203	322	806	2010
-0.7	-0.8	4.1	5.6	2.9	השינוי השנתי (אחוזים)
1) כולל החזרות צ'קים. המקור: הפיקוח על הבנקים.					

איור 12
התפלגות סכום השימוש באמצעי התשלום,
2010

המקור: בנק ישראל.

באיור 12 ניתן לראות בבירור כי החיובים האחרים הם חלק הארי של השימוש באמצעי התשלום (כ-90 אחוזים), הצ'קים מהווים כ-5 אחוזים, החיובים על פי הרשאה כ-4 אחוזים, ומשיכת המזומנים מהווה אחוז אחד בלבד מהשימוש באמצעי התשלום במשק.

3.2.1. השימוש בצ'קים

על פי דיווחי הבנקים (לוח 10) משכו תושבי ישראל בשנת 2010 כ-150,865 אלפי צ'קים; מהם הוצגו במסלקה הבין-בנקאית כ-125,039 אלפים (לוח 4), והיתר (כ-25,826 אלפים) הופקדו בבנקים שמהם נמשכו.

מספר הצ'קים שנמשכו היה השנה נמוך מאשר אשתקד ב-0.6 אחוז - תהליך המאפיין את המדינות המפותחות, ונובע בעיקר מהשימוש הגובר בכרטיסי תשלום וביתר ההעברות האוטומטיות. הסכום הממוצע לצ'ק עמד בשנה הנסקרת על 6,005 ש"ח, לעומת 5,665 ש"ח אשתקד. הסכום הממוצע הגבוה לצ'ק מוסבר על ידי כך שתשלומים גדולים במשק עדיין נעשים באמצעות צ'קים, לדוגמה תשלומי מסים של חברות עסקיות.

לוח 10

צ'קים שנמשכו וצ'קים שהוחזרו, 2005 עד 2010

שנת	צ'קים שנמשכו	צ'קים שהוחזרו	שיעור ההחזרות (אחוזים)
הסכומים (מיליוני ש"ח)			
2005	820,666	22,751	2.8
2006	887,536	23,013	2.6
2007	970,363	26,475	2.7
2008	924,131	28,169	3.0
2009	859,666	28,134	3.3
2010	905,949	27,392	3.0
השינוי השנתי (אחוזים)	5.4	-2.6	-9.1
התנועות (אלפים)			
2005	164,179	3,989	2.4
2006	163,013	4,132	2.5
2007	164,600	4,168	2.5
2008	159,347	4,394	2.8
2009	151,748	4,174	2.8
2010	150,865	3,821	2.5
השינוי השנתי (אחוזים)	-0.6	-8.5	-10.7

המקור: הפיקוח על הבנקים.

מתוך הצ'קים שנמשכו בשנת 2010 הוחזרו כ-3,821 אלפי יחידות, שהן כ-2.5 אחוזים מהמספר הכולל, זאת לעומת 2.8 אחוזים אשתקד. מתוך סכום משיכות הצ'קים שעמד על 905,949 מיליארדי ש"ח, הוחזרו כ-3 אחוזים, זאת לעומת 3.3 אחוזים בשנת 2009. כמחצית מהצ'קים הוחזרו מהסיבה שאין די כסף בחשבון, וכמחצית הוחזרו מסיבות אחרות (לדוגמה צ'ק שהוצג לאחר תום תוקפו, חתימה לא מוכרת ועוד).

בלוח 11 להלן מוצגים הסכומים ומספרי הצ'קים שנמשכו והוצגו בשנת 2010, בחלוקה לפי חודשים:

לוח 11
צ'קים שנמשכו וצ'קים שהוחזרו, 2010

שיעור ההחזרות (אחוזים)	צ'קים שהוחזרו	צ'קים שנמשכו	
הסכומים (מיליוני ש"ח)			
2.9	2,242	76,128	ינואר
3.4	2,138	63,768	פברואר
2.9	2,387	82,567	מארס
3.1	2,115	68,433	אפריל
3.0	2,273	75,360	מאי
2.9	2,170	74,219	יוני
3.1	2,342	76,099	יולי
3.1	2,479	80,620	אוגוסט
2.9	1,951	67,628	ספטמבר
2.9	2,341	80,672	אוקטובר
3.1	2,439	78,304	נובמבר
3.1	2,515	82,151	דצמבר
התנועות (אלפים)			
2.5	318	12,488	ינואר
2.6	278	10,778	פברואר
2.3	338	14,430	מארס
2.6	302	11,440	אפריל
2.5	317	12,891	מאי
2.4	303	12,546	יוני
2.5	310	12,347	יולי
2.6	336	12,894	אוגוסט
2.4	278	11,399	ספטמבר
2.6	352	13,440	אוקטובר
2.6	336	13,136	נובמבר
2.7	353	13,076	דצמבר

המקור: הפיקוח על הבנקים.

3.2.2. מזומנים

על פי הנתונים המוצגים בלוח 12 להלן משיכת המזומנים על ידי הציבור הסתכמה השנה בכ-184 מיליארדי ש"ח, זאת לעומת 175 מיליארדים אשתקד (עלייה של כ-5 אחוזים). שיעור השימוש במזומנים מסך כל החיובים לחשבון העו"ש של הציבור נותר כפי שהיה בשנה הקודמת - כאחוז אחד. על אף הגידול בשימוש בכרטיסי חיוב, בכרטיסי תשלום מראש (pre-paid), באינטרנט ועוד, לא מסתמן צמצום של השימוש במזומנים כאמצעי תשלום; להפך: משיכת המזומנים גדלה החל משנת 2005 ועד לשנת 2010 בשיעור של כ-34 אחוזים.

לוח 12
מזומנים, 2005 עד 2010

	משיכת מזומנים		מזומן בידי הציבור	
	הסכום השנתי (מיליארדי ש"ח)	השינוי השנתי (אחוזים)	הממוצע החודשי (מיליארדי ש"ח)	השינוי השנתי (אחוזים)
2005	137	-	19	-
2006	143	4.4	21	10.5
2007	158	10.5	23	9.5
2008	163	3.2	27	17.4
2009	175	7.4	34	25.9
2010	184	5.1	37	8.8

המקור: הפיקוח על הבנקים.

3.2.3. חיובים על פי הרשאה

כמפורט בלוח 13 להלן, החיובים על פי הרשאה הסתכמו בשנת 2010 בכ-203 מיליוני תנועות בסכום כולל של 728 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-195 מיליוני תנועות וכ-649 מיליארדי ש"ח אשתקד (עלייה של כ-12 אחוזים בסכומים ושל כ-4 אחוזים במספר התנועות). סכום החיובים על פי הרשאה גדל משנת 2005 ועד שנת 2010 בכ-55 אחוזים, ומהווה כ-4 אחוזים מסך החיובים לחשבונות העו"ש של הציבור. ניתן לראות כי בשנת 2010 העלייה השנתית בחיובים על פי הרשאה הייתה גבוהה יחסית לשיעורה בשנה הקודמת - כ-12 אחוזים לעומת כ-2.5 אחוזים.

לוח 13
חיובים על פי הרשאה, 2005 עד 2010

	הסכומים (מיליארדי ש"ח)		התנועות (מיליונים)		השינוי השנתי בסכומים (אחוזים)	
2005	471	163	-	-	-	-
2006	527	171	11.9	-	-	-
2007	572	178	8.5	-	-	-
2008	633	187	10.7	-	-	-
2009	649	195	2.5	-	-	-
2010	728	203	12.2	-	-	-

המקור: הפיקוח על הבנקים.

3.2.4. חיובים אחרים

החיובים האחרים לחשבונות העו"ש של הציבור אינם מסווגים, ועיקרם הוראות חד-פעמיות להעברת סכומים לחשבון אחר של אותו לקוח או של לקוח אחר, חיובים הנובעים מפעולות עסקיות בין הלקוח לבנק (כגון: ריביות, עמלות רכישה של ניירות ערך או מט"ח), הוראות לחיוב החשבון בכרטיסי תשלום²¹ ותשלומים של הציבור במערכת זה"ב.

החיובים האחרים הסתכמו בשנה הנסקרת בכ-18,074 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-16,374 מיליארדים בשנה הקודמת (לוח 9 לעיל). שיעורם של סך החיובים האחרים בסך כל החיובים בחשבונות העו"ש של הציבור עמד השנה על כ-90 אחוזים.

21 חלק מהבנקים מדווחים על כך במסגרת החיובים על פי הרשאה.